॥अथबोपदेवपंडितविरचितायांशतश्लोकीवैद्यग्र॥
॥क्रियाप्रारंभः॥१॥

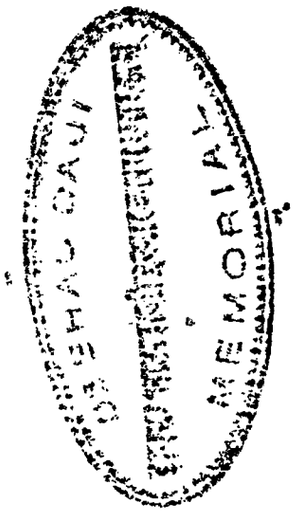

वो·शा·चू॰ श्रीगणेशायनमः॥ ॥आयुर्वेदविदेदेवमायुरारोग्यदंरविं नत्वानिजांज्ञातश्लोकींव्याख्यामिभिषजांमुदे १
को भेषज्यमिति वयंकुर्मःवयंचैरेयामःज्ञातश्लोकींज्ञातानांश्लोकानांसमाहारःज्ञातश्लोकीतां चूर्णंवटिका
१ च लेहंच आज्यंच तैलंच उदकंच तानियस्यास्ति उदकंक्वाथः षोडशकःषोडशकानांश्लोकानांगणः
अरोग्यायेत्यर्थः किमर्थंसुखायसौख्यायकेषांसरुजांरोगिणांकिंकल्पकर्षेणतानेकंतरणिंसूर्यंकीदृशंदेवंयंशरणंशरण्यंप्रतिप्रणम्य १ २तं
पेशः श्वेदः किमर्थंआर्तिछिदेपीडानिवृत्त्यैकीदृशश्वेदः क्षयक्षीणोगः क्षयेणराजयक्ष्मणाक्षीणंअंगंयस्य

भेषज्यद्विजतारकाधिपतिरप्येतिक्षपेशः क्षयक्षीणोगः शरणंशरण्यगणनायण्यंयमर्तिछिदे तंदेवंतस्मै
णिंप्रणम्यसरुजांसौख्यायकुर्मेः ज्ञातश्लोकींषोडशकोक्तचूर्णगुटिकालेह्याज्यतैलोदकान् १

कीदृशो सतथाद्विजेशोपिभेषज्येत्यादि भेषज्यंऔषधं द्विजोब्राह्मणः तारकानक्षत्रंतेषामधिपतिःसोपिभे
पि षज्यादिनामध्येएकैकंरोगनानानसमर्थंसचसर्वेषांतेषामधिपतिः तथापिस्वरोगंराजयक्ष्माणंशम
यितुमसमर्थःसूर्यंशरणमेतीत्यर्थः कीदृशंशरण्यगणनायण्यंशरण्यायरक्षणायैयोग्याशरण्याः १
तेषांगणनासंख्या १ ॥ध॥

श्रीरिति हंतिनाशयति कः विजयोनामचूर्णः चूर्णप्रकारेणपाठात् केरोगधेरुतइति अमीभिस्त्रीप्रभृ
तिभिः श्रीबिल्वःतस्यफलं उक्तंहि अनिर्दिष्टप्रसिद्धेतुमूलंग्राह्यंलगादिधिति तच्चबालंबहुगुणत्वात्
उक्तंहि पक्वंकफहरंबिल्वंदोषलंपूतिमारुतं दीपनंकफवातघ्नंबालंग्राह्यमभयंतुतदिति एवंसर्वत्रानुक्तो
क्तयोर्निर्णयः हीबेरंअजमोदा उग्रावचा अग्निश्चित्रकः हिंगुरामठं हिंविषमिति विषाद्यंपत्रं मिशि अति
श्रीतपुष्पा रुकीपाठा चव्यंचविका तिक्तकटुकी एषांद्वंद्वः पटूनिपंचलवणानि सिंधुसौवर्चलंचैवविडं

श्रीदीप्योग्निहिंगुद्विविषमिशिरुकीचव्यतिक्तापटूनिग्रेथिक्षारंदंजत्रिकत्रिकमितिविजयःसोष्णंकेरंडतैलः हंत्य
र्शोःकासगुल्मंप्रहणिकृमिरुजःपांडुरुक्कृच्छ्रशूलश्वासप्लीहप्रमेहज्वरमरुचिमुदावर्तवर्ध्मभवातान् २

सामुद्रिकंगडं ग्रेथिःपिप्पलीमूलं क्षारोयवक्षारः इंद्रजंइंद्रयवः त्रिकंत्रिफलात्रिकटुकं त्रिजातकंत्रि
त्रिवृद्धरीतक्यामलकविभीतकानित्रिफला पिप्पलीमरीचशुंठीत्रिकटुकं एलात्वक्पत्रनागकेसरतालीसतेजपत्रनागकम्
ग्रेथ्यादीनांद्वंद्वैक्यं तानिसमभागानि उक्तंहि कल्पयेत्सदृशान्भागान्यत्रनोदितमिति कीदृशः
श्चूर्णःसोष्णंकेरंडतैलः उष्णंकमुष्णोदकं एरंडतैलं एरंडफलस्नेहःताभ्यांसहितयोर्विकल्पः वि तः

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

बो॰ शा॰ चू॰ २ प्यलीनागरंपाठासारिवोद्वयं चित्रकःकोरजंवीजेक्षारौलवणपंचकं चूर्णीकृतंदधिसुरातन्मंडोष्णं बुकोजिकेः पिबेदग्निविवृध्यर्थंकोष्ठवातहरंपरंइत्यादौपूर्वाचार्यैव्याख्यानविकल्पदर्शनात्सचव्यव स्थितस्तयोर्भिन्नफलत्वात् तेचचूर्णाश्चचतुर्गुणद्विगुणपानलेहत्वात् चूर्णःकर्षमात्रं उक्तंहि कर्ष चूर्णस्यकल्कस्यगुटिकानांतुसर्वेशः द्रवसुक्तोवलोद्व्यःपातव्यश्चचतुर्द्वैवइति यदुक्तं पेष्यस्यकर्षमा लोऽयंतद्द्वयस्यपलत्रयमिति तत्पेषणपानयोरुभयोरुपयुक्तस्यपानं इदंतुपानमात्रेणकान्हंति॥ अर्शइत्यादि अर्शोऽर्दनोमं कासःकसनं गुल्मःकोष्ठग्रंथिविशेषः ग्रहणीग्रहण्याख्यापष्ठीकलाक्षयांडैक्यं क्रमयोजनवः मूत्रःओतवे पांडुरुकुपांडुरोगः भूतग्रहविशेषः श्लेकोष्ठव्यथा श्वासःश्वसनं प्लीहा॰ प्लीहोदरं प्रमेहोमूत्रातिप्रवृत्तिः येषांद्वंद्वः ज्वरस्तापः अरुचिरोचकं उदावर्तमूर्ध्ववातः वर्धमानेत्रवृद्धिः आमवातःसामोवायुः उदावर्तोदीनांद्वंद्वः २ विजयोनामचूर्णः॥

३रुग्व्येया २प्लीहोदरं प्रमेहोमूत्रदोषःयेषांद्वंद्वः ज्वरस्तापः अरुचिरन्नद्वेषः उदावर्तोऽर्ध्ववातः२ २

३लवंगकंकोलेत्यादौकृष्णजीरकस्यपागत् १ लवंगकंकोलमुशीरचंदनं

॥अर्हतिः॥ औषधंभवतित्यध्याहारः लवंगेत्यादि लवंगेलवंगकलिका अगरुकृष्णागरु नतेसनीलोत्पल कृष्णजीरकैएलासकृष्णागरुभृंगकेसरं इत्यन्यत्रपागत् तुगातवक्षीरी लकुचरोगं कणापिप्पली तगरुवल्कं २ ३तीरेव शीतेचंदनं विश्वेशुंठी जीरंकृष्णजीरकं उशीरंवालकं इभेनागकेसरं जातीमालतीपूलेप नलदंमांसी

अर्हश्वेतंलवंगागरुतगरुतुगालकुकणाशीतशुंठीजीरोशीरिभजातीफलनलदजलौलोत्पले लेदुचूर्णे दोषान्नेर्न्यासयुक्तज्वलनबलरुचोगुल्ममेहप्रतिश्याहिक्काकासातिसारक्षयतमकगलोप क रोग्रहेषुग्रहिण्यां २

जलेवालकं धुलेकंकोलं उत्पलंनीलोत्पलं एलात्वचिः रेणुःकपूरः एषांचूर्णे अर्हश्वेतं अर्हसर्वस्य चूर्णस्यार्धभागेनमिताशर्करायावत्तत् कविषयेऔषधं दोषेत्यादि दोषान्वातपित्तकफपीडिते अ वलंशक्तिः सेरकं शुक्रेरेतः ज्वलनोग्निः रुचिरन्नाभिलाषः एतान्यस्यादीनिक्षीणानिर्यस्यतस्मिन् गुल्मःकोष्ठग्रंथिविशेषः

वो० शा० वे० ३ अमुस्क० २ मेहःप्रमेहः प्रतीस्यापीनसः हिध्माहिक्का कासःकसनं अतिसारःपुरीषातिप्रवृत्तिः क्षयोराजयक्ष्मा तमकःश्वासमेदः गलःकंठः उरोवक्षः तयोर्ग्रहअवरोधः ग्रहण्यांग्रहणीदोषेः अस्थ्यचूर्णस्थूलोऽनेनैवेनुकेजलमि श्रयुक्तं॥ उक्तंहि पेषणलोऽनेवाश्लेहपाकेचनिर्देवः तच्चस्वभावशीतलंविशेषानुपादानात् ३

चातुर्जातत्रिगादिजीरकधनातालीसमारदारुक्षारक्षाम्लकपिल्लपट्कटुकवर्यंस्तद्विद्रीप्याश्चपट् चूर्णस्तुल्यसितोबलाग्निरुचिरुत्क्लेशहृत्सूदानिलश्वासार्शःकृमिनव्यथाज्वरवमीहृत्कंठजिह्मातेजित् ४

चातुर्जातमितित्वक् एलापत्रकेसराणि तुगाक्षीरीसंज्ञा द्विजीरकंकृष्णाजीरकंजीरकंच धनाकुस्तुंबरी तालीसंतालीसपत्रं रूक्षाम्लंतिन्तिडीकं कपित्थंदधिफलं षट्कटुः पेचकोलंसमरिचंषडूषणमि तिस्मृतं कवरीअजगंधा अम्लोअम्लवेतसः द्विर्द्रीप्यवान्यजमोदो एभ्यःप्रत्येकमर्धकर्षः षट्क्षाः चूर्णःप्रस्तुतत्वात् कीदृक्षस्तुल्यसितः तुल्यांशोऽक्षासितायत्रसः किंगुणः बलाग्निहृत् पूर्वलाग्निजित्च ४

सारोदारुमसारःएभ्योदक्षाक्षःप्रत्येकंकर्षः

चातुर्जातादीनां

अग्निर्वह्निः रुचिरन्नाभिलाषः भाकांतिः तानिकरोतीतिः हृद्धृदयं हृद्रोगः मूदानिलोविमार्गगोवायुः श्वासःश्वसनं अर्शोगुदांकुरः कृमयेकासःव्यथा बस्तिवाजरस्तापः वमीछर्दिः हृत्हृदयं कंठोगलः जिह्मा एतेषांआर्तिःपीडातानिजयति

—

निहंतिनाशयति किं इदंधान्यादिचूर्णं धान्यंकुस्तुंबरी अजाजीजीरकं यवानीयवाक्षौ रुचकस्तुवर्चलं जलवालकंविश्वंशुंठी उषणंमरिचं अग्निश्चित्रकः ग्रंथिःपिप्पलीमूलं तक्री दृक्षौप्रत्येकमेकभागः करकंदाडिमंकृष्णापिप्पली मदाधातकीं रूक्षाम्लंतिन्तिडीकं श्रीविल्वं

वोवा १ ०

चातुर्जातंप्रएकांशं

अदीप्योअजमोदा

धान्याजाजीयवानीरुचकजलचतुर्जातविश्वोषणाग्नित्र्यंथ्येकांशंत्रिभागंकरकंकणेमदादीप्यद क्षाम्लबिल्वं श्वेतापट्कंकपित्थाष्टकमिदमरुचिंगुल्मयक्ष्मप्रतिश्यानीसारार्शोग्निसादय हृणिगलगदश्वासकासान्निहंति ४

त्रि तक्रीदृक्षं प्रत्येकंकर्षमात्रं श्वेतापट्कंश्वेतायाःपूर्ववद्भागषट्कं कपित्थाष्टकं कपित्थाष्टकंपं कान्हेति अरुच्यादिरोगानित्यर्थः अत्रकपित्थाष्टकेन्येभागव्याख्याप्रकारास्तेयुक्तिशून्यत्वात्तत्यक्ताः २

×२धान्यादिषुप्रत्येककर्षमात्रेषु×२

कपित्थेदधिफलंतस्याष्टकंपूर्ववदष्टौकर्षः

स्वर्णक्षीरीति
बो-शा-वै० ४ मतः व्याख्यातः चूर्णोनारायणोयं चूर्णश्चासौनारायणश्चाद्भुतशक्तित्वात् केरोपधेः इत्येभिः स्वर्णक्षीर्यादिभिः॥
स्वर्णक्षीरीहेमदुग्धा हेमपुष्पाक्षीरणी व्योषत्रिकटुकं वेल्लंविडंगं उन्नतमाक्षिकं अग्निश्चित्रकः क्षारो त्रिफला
यवक्षारसर्जिक्षारो जीरेश्वेतकृष्णे मिशिःज्ञातपुष्पा सटीकचोरः एषोद्वैद्वैकं धनाकुस्तुंबरी
स्वर्णक्षीरीकवरिहेमपुष्पाव्योषवेल्लोन्नताग्निक्षारोजीरेमिशिसटिधनापोष्करंग्रंथिएथ्वी रुग्दी
द्वौ प्योयावित्यखिलपटुसमंसमलोध्राच्चतुर्द्विस्त्रिर्दंतीत्रिवृद्दितिमतश्चूर्णनारायणोयं ५ पेयो
र्शः परिकर्तिगुल्मजठरानाहानिलव्याधिविट्संगेदाडिमतिंत्रिडीकबदरंभल्लातकमद्येःक्रमात्
सोम्लंसस्नुक्षिरुण्णेकेस्नुविषपांडुल्याग्न्यजीर्णज्वरेकासश्वासभगंदरग्रहणिहृद्रुकुष्ठकंठग्रहे ७ ६

२ग्रंथिपिप्पलीमूलं सुष्करंपुष्करमूलं एथ्वीवाष्किका रुक्कुष्ठं दीप्योयवानी त्रिफलेत्यन्यत्रपागत उग्रावचा अखि चूर्णः
लपटुपंचलवणानि तत्कीदृशंसमंप्रत्येकमेकभागं सप्तलासातला ऐंद्रीइंद्रवारुणी तत्कीदृशंच ४
के

---

२ गुल्मःप० जठरमुदरं। अनाहउदावर्तः। अनिलव्याधिर्वातरोगः। विट्भेदपुरीषरोधः सातलाचतुःकर्षःऐंद्रीद्विकर्षो

तुद्वैः स्वर्णक्षीर्यादिषुप्रत्येकंकर्षमात्रेषुचतुर्द्विःकर्षं दंतीनिकुंभा त्रिवृत्कुंभा कीदृशीद्वित्रिः
पूर्ववत्द्विकर्षेत्रिकर्षे अयंचूर्णःपेयः क्व अर्शोदुर्नाम विट्संगःपुरीषरोधः परिकर्तिःगुद
शूलं तत्रकैः दाडिमंकरकं तिंत्रिडीवृक्षाम्लं बदरंकोलं तेषामंभोद्रवं तेन तच्चार्द्राणांशुका
र्णांत्वएगुणेनोभसापादशेषःक्वाथः द्विगुणनीहीरात्रेस्थितंकुर्यात् 'स्वरसःस्वरसेसति इतिच
तथाहि दंडाहतंकालसेयंगोरसःपादवारितु तक्रमर्द्धोद्धृतःस्विन्नंजलेतुमिश्रितंस्मृतमिति
मद्येसुरा इराशुरा मस्तुदधिमंडः ताभ्यांसहितः कथं क्रमात्समसं अर्शआदिषुसप्त
सिद्धिमसाराद्यिर्यथाक्रमं उष्णोदकंस्नुपुनः क्व विषंगरलं पांडुःपांडुरोगः अल्पाग्नि
ग्निमांद्यं अजीर्णविश्रूच्यादि ज्वरस्तापः तत्रकासःश्वासः भगंदरं ग्रहणीहृद्रुगितिग्रहणीदोषः
हृद्रुक हृद्रोगः कुष्ठंकंठग्रहेगलग्रहेग्रहपुनर्द्वैद्वैकं तत्र ६

बो·ग्रा·चू॰ ५ स्याद्भवेत् कः नारसिंहोनामचूर्णः इतिमिलिताःसमवेतः केः एभिर्व्योषादिभिरवयवैः व्योषत्रिकटुकं तस्यौषधपलानि अग्नेश्चित्रकस्यदशौप्रस्तुतत्वात्तस्य किटिवीराहीकंदः तपनोभल्लातकः सिताशर्करा तस्मात्पलानिदशौवृत्त कीदृशाः द्वित्रिसप्तहताः द्वौचत्रयश्चसप्तचतेराहतागुणिताः कीटृशाः द्वित्रिसप्तपलाः त्रिंशतिः सितायाःसप्ततिः विदारीभृकुष्मांडी त्रिकंटोगोक्षुरः तिलस्तैलफलः कृष्णातिल-

व्योषाग्नेरशाग्नेःकिटितपनसिताद्वित्रिसप्ताहतास्तत्परस्तत्परोविदारीत्रिकंटतिलवरीभ्यस्तुलाद्वि
र्गुडूच्याः श्वेतार्धमधवोर्द्वेएतमितिमिलितानारसिंहोतिबल्योरुच्यःस्यात्कुष्ठमेहोदरपलितवलीपीनसंध्यश्मकासः ७

वरीशतावरीताभ्याःपरतःपरतःप्रत्येकपोडशपलानि गुडूच्यास्तुलाद्विरितितुलाचतुर्थांशःपंचविंशतिपलानि [३]घृतंसर्पिस्तत्कीदृशंअर्धं मधुतःसार्द्धंसमदशपलानि [३]कीदृशान्स्यात् बल्यःशुक्रप्रदः कयं अति अत्यर्थंऔषधंस्यात् कुष्ठःत्वग्दोषः मेहःप्रमेहं उदरंउदरामयः पलितंकेशशौक्ल्यं वलीत्वक्शैथिल्यं पीनसःप्रतिश्यायः ओध्वंपटलं अश्मअश्मरी कासःकासनंतत्र ७ ५

[३]मधुक्षौद्रंकीदृशं श्वेतार्धंपंचत्रिंशत्पलानि [३]मासपर्यंतंप्रसहमर्धपलसेवनात्

किंभवति भार्ग्यादि भार्गीद्विजा तुंबरुर्वनजा दारुदेवदारु दीप्यंयवानी अजमोदा हिंग्वादी याः उक्तत्वात् मिश्रियुक्शतपुष्पाद्वयं दंतीनिकुंभा द्विजीरंसूक्ष्मस्थूलकृष्णजीरे श्वेतस्यहिग्वादा उक्तत्वात् त्रिवृत्कुंभा कोलंबदरं एंडीइंद्वारुणी एथुःवाप्यिका वेल्लंविडंगं सिंधुःनिर्गुंडी

भार्गश्तुंबरुदारुदीप्यमिश्रियुग्दंतीद्विजीरत्रिवृत्कोलैंडीएथुवेल्लसिंधुभकणाहिंग्वादिलुंगार्दितं॥
मूत्रक्षारकुलत्थसारबदरंभस्मक्रपेयापयोमस्तुकृष्णोंबुरराज्यपीतमधिकंयुक्त्यानयेषांघृतं ८

मू इभकणागजपिप्पली हिंग्वादि हिंग्वैमूतिवक्ष्यमाणंचूर्णं तत्कीदृशं लुंगार्दितं लुंगंमातुलुंगंतस्यारसेनार्दितं द्रवमानेच द्रवेणयावताद्रव्यमेकीभूत्वाईतांव्रजेत् द्रवप्रमाणंनिर्दिष्टंभिषग्भिर्भाव

नाविधौ भावनाव्यवहारात्सप्त कैःपीतं मूत्रंगोमूत्रं क्षारोमुष्ककादिभस्म कुलत्थःशिंविधान्य विशेषः सारोदाडिमसारः बदरंकोलं क्षारादीनामेभस्तोयं क्षारोपःक्षारविच्युकं कुलत्थोभः कुलत्थानांक्वाथः कायश्चेहनयूषः तक्रंकाञ्जिकंयं पेयायवागूः पेयुःओष्टीक्षीरं उष्ट्रदुग्धेनन्य न्यत्रपाठात् मस्तुरधिमंडः उष्णांबुःउष्णोदकं सुरामद्यं आज्यंआज्येनपीतं कीदृशंभवति

चूर्णात् रस

अधिकंगुणैरुक्तं कयायुक्तयो अत्रमिलिताङ्गिंग्वादिप्रसंगाद्घृतमाह तंयेषांघृतमिति एषां भार्ग्यादीनांघृततथाचूर्णतुल्यगुणं तत्रभार्ग्यादीनांमातुलिंगीपिष्टानांकल्कः उक्तंहि कल्कोकु र्योच्चमेषजमनिरूपितकल्पनमिति कल्काच्चतुर्गुणःस्नेहःस्नेहात्तोयंचतुर्गुणं स्नेहपाकेप्रमाणोक्तौ चतुर्गुणविवर्द्धितं कल्कद्रवैश्चस्नेहंचयोज्यमितियत् मूत्रास्त्रिएकादशद्रव्याणिएषुकस्नेहसमानानि इति

मिति

उक्तंहि एषुकस्नेहसमंद्रव्यापंचप्रभृतिद्वैवंतावत्कर्व्यंयावत्कल्कस्नेहयोर्द्रवाभावः उक्तंहि अंगुली ग्राह्यताकल्केनस्नेहेनौसशब्दता वर्णादिसंपच्चयदातंदेतंशीघ्रमाहरेत् इति ८

ओषधंभवति कः भास्करोनामचूर्णः कीदृशः तालिसादिभिकृतः तालीसंतालिसपत्रं ग्रंथिःपिप्पलीमूलं धान्यंकुस्तुंबरी द्वेनागकेसरं वरंसैंधवं विडंविडलवणं कणापिप्पली कृष्णाजीरकं तेजःपत्रकं अम्लोम्ल वेतसः सामुद्रंसामुद्रलवणं विश्वंशुंठी जीरश्वेतजीरकं उषणंमरिचं त्रयाणांद्वैद्वैक्यं अथानंतरंसचकंसोव र्चलं लवणंगं तृटिःएला तयोर्द्वैद्वैक्यंदाडिमकरकं तैकीदृशैः विंशतीत्यादि विंशत्यष्टित्रिपंचचतुरंकैः

तालीसग्रंथिधान्येभवरविडकणाकृष्णाजीरकैलासामुद्रंविश्वजीरोषणमथरुचकंलवृक्षदाडिमैतैः विंशत्यष्टित्रिपंचैकचतुरवयवैर्भास्करोनामचूर्णो यथावल्गुल्मानाशीर्तिकासग्रहणिजठरहृत्प्लीहदोषश्लेष्मवाते च त्रयश्चअवयवाभागाएषांतैः तत्रतालीसादीनांयथाप्रत्येकंकर्षद्वयंतदासामुद्रस्याष्टौकर्षः विश्वजीरोष णानांप्रत्येकंकर्षः रुचकस्यपंचकर्षः त्वक्पत्र्योःप्रत्येकमर्धकर्षः दाडिमस्यचत्वारःकर्षः कदासेव्यः अन्नेअन्नकाले यथाबल्यन्नमिश्रीतः अथास्यैतत्कोजिकादिभिःप्रातःकाले कोपधं गुल्मःकोष्ठग्रंथि विशेषः आमआमाजीर्णं अरोगौदुर्नाम अर्तिःशूले कासःकसनं ग्रहणीग्रहणीरोगविशेषः द्वैद्वैक्यं जठरमुदरामयः हृत्हृदयं त्वक्स्पर्शेनेतयोर्गदोरोगः श्लेष्माकफः वातोवायुः पुनर्द्वैद्वैक्यं अथानंतरं

वो-श-चू- पेयःपातव्यः कः सः आभाहीनोचूर्णः आभाँप्रसिद्धा रास्नारसना द्विवरीशतावरीद्वयं बाकुची
७कांटेसेरणी हपुषाविपुषा बृहदारुवेलुरी अश्वगंधावाजिगंधा दीप्योअजमोदा छिन्नागुडूची औषधं
शुंठी मिश्रिशतपुष्पा यवानियवाक्षा अथद्रव्यसंपत्यनंतरं क्रमन्याजङ्घे शिरामर्मविशेषः

आभारास्नाद्विवरिहपुषाबृहदार्वश्वगंधादीप्याछिन्नौषधिमिश्रियवान्यो
चूर्णःसपेयः मन्यास्नायूदरकृहनुकटीमज्जसंध्यस्थिवातेगृध्रस्यांस
क्ष्मिचोष्णोदकरससुरामस्कृतकाज्ययूषैः १०

स्नायुस्नावः उदरजठरं हनुःप्रसिद्धः कटीश्रोणी मज्जाउपास्थिधातुः तेषुस्थितावातोवायुः
रा तत्रगृध्रस्यांसक्ष्मिकंडैवाते चकोरः समुच्चये कैः पेयः उष्णोदकं रसोमांसरसः सुरामद्यं
मस्तुदधिमंडः तक्रंकाञ्जिकंसेयं आज्यंघृतं यूषःशिंबिधान्यविकृतिकायः तैः १० ७

२शब्दः ३संधिसंधानं अस्थिप्र-

स्रोतसचूर्णो भवति हिंहिंग्वादिचूर्णे हिंगुरामठं अम्लोम्लवेतसः त्रिपटुःसैंधवसौवर्चलविडंच उष्णवर्गा
द्वेद्वेक्ष्ये षट्कटुचव्यादिकंख्यातं सटीकचोरः वृक्षाम्लेतिन्तिडीकं दीप्यःअजमोदा अम्लकुस्तुं
बरी पाठावृक्की अजाजीजीरकं अजगंधाकबरी द्वेद्वेक्ष्ये मूलेपुष्करमूले हपुषाविपुषा द्विक्षा
रसर्जिक्षारयवक्षारो सारोदाडिमसारः अभयाहरीतकी पुनर्द्वेद्वेक्ष्ये द्विक्षारसर्जिक्षारयवक्षारोकी

हिंग्वम्लत्रिपटूषष्टकटुसटीवृक्षाम्लदीप्याम्लुकापाठाजाज्यजगंधमूलहपुषाद्विक्षारसाराभया द्वि
ध्माधमानविबंधवर्धमकसनश्वासाग्निसादारुचिक्रीहार्शोखिलगुल्मश्लीपदगलवृद्धोधश्मपांडुप्रणुत् ११

वृद्धोभवति हिध्माहिक्का आध्मानंवातपूर्णोदरं विष्टंभोमलरोधः वर्धमःअंत्रवृद्धिः कासःश्वासश्च
अग्निसादोग्निमांद्यं अरुचिः प्लीहाक्रीहोदर अर्शोदुर्नाम अखिलानिश्लानि दोषप्रदेशभिन्नाव्यपाश्रयगुल्मावा
तष्ठीलागलगंडः हृन्नाभ्युदरयंतयोरवरोधः अश्मअश्मरी पांडुस्लान्हंतिनाशयति प्रणुत् ११ ध. ख.

वो०चू० ओषधंभवति कः खोडवोनामचूर्णः कीदृशः तालीसादिभिः कृतः तालीसंतालीसपत्रं चव्यंचविका उषणं
८ मरीचं लवणंसैंधवं गजेनागकेसरं तत्कोंप्रत्येकंमेकभागं द्रुणापिप्पली ग्रंथिः पिप्पलीमूलं अ
जाजीजीरकं दशमूलंतिन्निडीकं अग्निश्चित्रकः त्वचंवरांगं तत्कीदृशंहिः तालीसादिषुप्रत्येकंकर्षमात्रे
कणादि षुप्रत्येकंद्विकर्षमात्रं घनंमुस्ता बदरंकोलं धान्याकसुंबरी एलातटिः अजमोदावस्तमोदा अम्लोम्ल

तुल्यातालीसचव्योषणलवणगजैहिःकणाग्रंथ्यजाजीवृक्षाम्लाग्निलचं
द्वित्र्यंघनबदरधनैलाजमोदाम्लविश्वं साधंश्वेतोद्विसारोतिरुतिरुमिवमोक्षो
उद्गोरुच्यजीर्णगुल्माध्मानल्यानलाग्न्योदरगलगुदहृत्प्लीहश्वासकासे १२

घनादिषु वेतसः विश्वंशुंठीतत्कीदृशं त्रिःप्रत्येकंकर्षत्रयं कीदृशश्वेतः अर्द्धश्वेतः अर्द्धएकोनविंशतिकर्षांशके
नायस्यसः अद्रिसारःसार्द्धनवकर्षःसारोदारुमिसारोयस्यसः चूर्णस्यविशेषणत्वात् चूर्णोपक्षयासा
द्रिः क्षौषधंअतिरुतिरतीसारः छर्मयोजंतवः वमिःछर्दिः अरुचिःअजीर्णं विष्टब्धादि गुल्मः
प्रसिद्धः आध्माआध्मानं अल्पानलोग्निमांद्यं आस्यमुखे उदरंकोष्ठः गुदंपायु हृत्हृदयं मतमति

गलःगलरोगः

वाघाटी ओषधंभवति शाईलंनामचूर्णं हिंगुरामठं उग्रावचा विडंविडलवणं शुंठीविश्वं अजाजीजीरकं
विजयाहरीतकी वाट्यांकंपुष्करमूलं कुष्ठंकपालं तत्कृकुंभा दंतीनिकुंभा तत्कीदृशंअंशेनभागेन
अधिकं यत्यथमंतस्माद्वितीयंद्विगुणंद्वितीयात्तृतीयंत्रिगुणमित्यादि क अर्तिःशूलं गुल्मप्रसि
द्धः जठरमुदरं तत्केनपीतं उष्णांबुना॥ ॥दीप्योयवानी तुंबरुर्वनजः पोकरंपुष्करमूलं त्रि
लवणंसैंधवंसौवर्चलंबिडं क्षारोयवक्षारः अभयाहरीतकी जेतुजिद्विडंगं व्योषंत्रिकटुकं

हिंगुग्राविडसुंठ्यजाजिविजयावाट्याकुकुष्ठंत्रिवृद्दंत्यौसोन्तरमतिसमंजठरंतत्तोर्द्धमुष्णांबुना शाईल
दीप्यस्तुंबरुपोकरंत्रिलवणंक्षारोभयाजेतुजिद्व्योषंहिंगुसुतस्त्रिद्वंदराशौरुंगेहड्डिर्यवात१३ दंत्रि न

एतत्समं हिंगुरामठं त्रिवृत्कुंभाः तत्कीदृशंत्रिगुणं कुतः दीप्यादिचूर्णात् दीप्यादीनतुसमानि कोष
धं उदरंजठरं अर्शोदुर्नामं ना ह्यानाहः केनपीतंयवात् अद्रिःयवकायेन १३

कुकुष्ठंत्रि

वो-चे० ओषधंभवति अग्निमुखानामचूर्णः कीदृशः इति एभिःक्षारादिभिः कृतः क्षारोयवक्षारसर्जिक्षारो
९ जीरेजीरकद्वयं सुरंदेवदारु नतंतगरं चातुर्जातंत्वक्पत्रैलंसकेसरं षट्कटुपूर्वंव्याख्यातं इभा
क्रागजपिप्पली भांगश्चिजा दावश्चारुहरिद्रा इंद्रयवःकुटजबीजं हपुषाविषुषा सारोदाडिमसा

क्षारोजीरेसुरनतचतुर्जातषट्कृद्विभाक्राभांगश्चदावेंद्रयवहपुषासारधात्र्यःषट्नि कुंभौब्दो
ग्रानलश्चथुविकापोकारास्तोम्लिद्रीप्योपूतीपथ्यार्ग्वधसटिंटकीवेल्लरीहिंगुवेल्लं १४ शिग्रोर्मु
क्तेक्षुरतिलवरोभस्मतंसौसकृष्णोवासीक्तोयोमलश्चतिसमेर्षु लुंगरुक्ताईकीफः त्रिस्त्रिपीतो
ग्निमुखउदराजीर्णगुल्मग्रहण्यानाहोन्मादश्वसनकसनार्शः खुडकुष्ठदद्र्यः १५

२: धात्रीआमलेकं रुक्षादिकानांद्वंद्वः षट्निपेचलवणानि कुंभःत्रिवृत् अब्दोमुस्ता उग्रावचा
अनलोभल्लातका एथुःप्लक्षिकी का पुष्करंपुष्करमूलं अम्लोम्लवेतसः अम्लीचिंचा कुंभादीनांद्वं
द्वैक्यं दीप्योयवान्यजमोदे पूतीकरंजद्वयं पथ्याहरीतकी आरग्वधोराजवृक्षः सटीकचोरः तयोर्द्वं ९
२ बाष्पिका विषातिविषा

---

३ ततःगोवीसिक्तःगोमूत्रेणसिंचितः

द्वः वृकीपाठा वेल्लरीदद्रुदारु हिंगुरामठं वेल्लंविडंगं भस्मलवणस्य शिग्रोःसोभांजनस्य मु
५ ष्कोमोचकः इक्षुरःकोकिलाक्षः तिलस्तिलफलः बदुःपलाशः तस्य अयोमलःलोहकिट्टं की
दृशं वह्निनातप्तंतापितं कथं असकृत् बहुवारान् यावन्मृदुस्यात् कीदृशैस्तैःसमैःपरिभाषि
कैः समलेग्रातेपिसमैरितिविशेषार्थं तेनक्षारादिचूर्णैस्त्र्येकोभागः शिग्वादिभस्मनश्चैकोभा
पीत्वान् गः मंडूरस्यैकोभागः कीदृशश्चूर्णः पीतः लुंगंमातुलुंगं शुक्तंचुक्रं आईकंशृंगवेरं तेषांसंभो
द्वः कर्यंत्रिः लुंगरसेनत्रीन्वारान् शुक्तद्रवेणत्रीन्वारान् आईकरसेनत्रीन्वारान् भावि
तमित्यर्थः क जठरमुदरं अजीर्णविष्टब्धादि गुल्मःप्रसिद्धः ग्रहीग्रहणीदोषः आनाहोऽधोधो
वातरोधः उन्मादोमनोविकारः श्वसनंश्वासः कसनंकासः अर्शोऽर्शोनाम खुडंवातरक्तं कुष्ठं
त्वग्दोषः दद्रिःसुक्कद्वद्रिस्तयोः १५

बो॰ चू॰ १० निषेधा

ओषधंभवति किं त्वक्पत्रंगं एलात्वक्षिः कृष्णापिप्पली तुगात्वक्षीरी द्वेद्वेकर्षे सिकताशर्करा पुनर्द्वेद्वेकर्षे। तत्कीदृशं द्विःपरं द्विगुणंपरं उत्तरंयत्रयत्रतत् प्रथमाद्वितीयंद्विगुणं द्वितीयात्तृतीयाद्विगुणमिति पुनःकीदृशंसा ज्यक्षौद्रं आज्यंघृतंक्षौद्रंमधुताभ्यांसहितं तेअवलेह्यलाक्षूर्णाद्विगुणीभूतेतयोश्चतुल्यांशौभजेत्विष न रूपत्वात् तुल्यांशेमधुसर्पिषीतिवचनात् क गात्रतापज्वरंचरणाद्यवयवसंतापः श्वासःश्वसनं अ

स

साज्यक्षौद्रंत्वगेलाकणतुगसिकताद्विःपरंगात्रतापश्वासात्यग्निज्वरोरुचिंहृत्पार्श्वरुजंक्षयकासनक्लैष्यशमेजिह्वास्वरौत्तौ पांडुत्वक्फलाह्वौषधरंजविषाश्रीमदाकद्विपीतंरसक्षौद्रंतंडुलोदंग्रहणिगुदरुजाशोफवाहप्रवाहं १६

ल्पाग्निर्वह्निमांद्यं ज्वरस्तापः असृक्पित्तं क्षयोराजयक्ष्मा कासनेकासः कफःश्लेष्मातत्र पार्श्वेवामदक्षिणे जि ह्वारसना स्वरोनादः तेषामतिः पीडातत्र॥ध॥ओषधंभवति किं पाठाद्वयं द्वेद्वेःकुटजे त्वक्फले वचू कलबीजे अहोमुस्ता ओषधंभुंगी रसजंरसांजनं विषाऽतिविषा श्रीर्बिल्वं मदाधातकी कट्वीकटुकी तत्कीदृशंसक्षौद्रं क्षौद्रावलोडितंकैः पीतंतंडुलोदकैः क ग्रहण्यांग्रहणीदोषे आकारस्त्रीलिंगे ऊस्वेतिऊस्वं क्वचिद्॰ गुदरुजाशूलं अर्शोदुर्नाम अस्त्रवाहोरक्तवाहीसारः प्रवाहिकोविबिंधी कीदृशोपेक्षेपित्तोद्भवे १६ इतिचूर्णाधिकारः

ज्ञा

१तंडुलधावनोदकैरित्यर्थः

॥अथ॥॥अथगुटिकाधिकारः भवतिकृष्णादीनामोदकः कृष्णापिप्पलीतस्याः शुक्तिःपलार्द्धं उपलाशर्करा मृद्वीकाद्राक्षा द्वेद्वेकर्षे खर्जूरखर्जूरः मधुकंमधुकपुष्पं पुनर्द्वेद्वेकर्षे तस्मात्कुडवंचत्वारिपलानि प्रत्येकंप लमित्यर्थः त्वग्वरोगं पत्रंपत्रकं एलात्वक्षिः तेषामर्द्धंपिचुसार्द्धंकर्षः प्रत्येकंकर्षार्द्धमित्यर्थः केनकृतः

कृष्णाशुक्तिःकुडवमुपलामृद्वीखर्जूमधूकास्त्वक्पत्रैलार्धपिचु
मधुनामोदकःस्वर्यहृद्यः हिक्काकासज्वरमदवमीश्वासमूर्छास
तास्त्रष्ठीवास्वाढ्यानिलतृडरुचिहृत्पार्श्वार्त्तिक्षोपे १ ५

मधुनाक्षौद्रेण कीदृशोभवति स्वर्यःस्वरप्रदः हृद्यःशुक्रप्रदः तयोःकर्मधारयः कोषधंहिक्का कासःज्व रः मदः वमिः श्वासः मूर्छा क्षतमुरक्षतं असृष्ठीवंरक्तष्ठीवनं असृक्पित्तं आढ्यानिलंआढ्यवातं तृ ट्तृषा अरुचिः हृद्रोगं पार्श्वार्त्तिः पार्श्वशूलं क्षयोराजयक्ष्मा १ ५ ५ ५ ५ ५ ५

बो॰गुटिका॰ ओषधंभवतिमाणिभद्रोनाममोदकः एभिःधात्र्यादिभिःकृतः धात्रीआमलकं वेल्लंविडंगं अभयाह
११ रीतकीतानिसमानि त्रिवृत्तिल्कंभा कीदृशीत्रिःत्रिगुणा धात्र्यादिषुप्रत्येकंकर्षमात्रेषुत्रिकर्षा की त्रिगुण
न इशः द्विगुणः चूर्णोद्विगुणेनगुडेनहः गुडश्चात्रपक्वः पक्वेनवटकाकार्या गुडेनसितयापिबा परं
हिवह्निसंपक्कोल्लघिमानंभजंतितेक श्वित्रं किलासं अर्शोदुर्नाम कुष्ठवदोषः गुल्मः उदरं

धात्रीवेल्लाभयास्त्रिस्त्रिहरितिवटकोद्विगुडोमाणिभद्रःश्वित्रार्शोकुष्ठगुल्मोदरकृमिकसनग्रंथ्यरुक्श्वाससमेह
हिंगुद्विक्षारदीप्याखिलपटुकटुपंचगुडोमातुलुंगाकोलात्साराद्सेवीग्रहणिचलकफेदीपनःपाचनोलं २

रुमयोजंतवः कसनं ग्रंथिःग्रंथ्याकारः शोथः अरुमर्म श्वासः मेहश्चतत्र॥ ॥ओषधंभवतिद्विगुडोगुडोमो
दकः केः हिंगुरामठंक्षारःक्षारद्वयं दीप्योअजमोदा अखिलपटुपंचलवणानि एभिरितिकेःदेवैःरसैः
कस्मात्मातुलिंगात् बीजपूरात् वा अथवाबदरादित्यर्थः अथवाडिमसारात् कौषधं ग्रहणीदोषे च ११
श्लेष्मायुः कफश्लेष्मातत्रकीदृशः दीपनःमंदाग्निदीपयति पाचनः आमादिपुपाचयति अलमत्यर्थं २

३कंटकटकंपिप्पल्यादि

क्षिपेत्आवपेत्

पाचयेत्किं रावशारुहरिद्रा अर्शोमुस्ता षट्कटुःषट्पणं करंदेवदारु वराश्रिफला वेल्लंविडंगे ता
ततः प्यमाक्षिकंधातुविशेषः कःमंडूरः कीदृशःद्विगुणः कस्मात्दार्व्यादिचूर्णात् द्वादशगुणमोत्रेगवापःगो पुनःकीमंडूरे
तकालोडितं मूत्रं यत्रतत्रपक्वः ततस्तत्लोडेभवेत् लेहीभूतंमोदकंपिबेत् कः पांडुरोगी शोफोश्वययुः उदरंजठरं नेनलेहेनकृते

दार्व्यदःषट्कटुसुरवरावेल्लताप्यंततोद्विमंडूराद्वादशगुणगवा
पःक्षिपेत्साद्वसंडे पांडुशोफोदरकृमिहलीमक्यरुच्यग्निसादोरु
स्तंभार्शोग्रहणिगलरुग्वासतृकंपिबेत्तं ३

गविशेषः रुमिहलीमकीहलीमकोपांडुरोएतानिविद्यंतेयस्यसः अरुचिः अग्निसादेः उरुस्तंभः अर्शोः ग्रहणी दुं
ड्यं गलरुक् नैविद्यंतेयस्यसः कीदृशंसतृकं तक्रलोडितं ३ नमामिधन्वंतरिपादपद्मं॥ ७॥ ॥
२दोषास्त्वक्मांसमेदोसिसंदूष्यंविविधाकृतीन् मांसंकुरुतपानादीकुर्वत्यशोसितारिनि॥२

बो० गुटिका० १२

ओषधंभवतिकः लवंगादिमोदकः लवंगरोगं तीक्ष्णमरिचं एलात्वक्पत्रं तक्कोलद्वौप्रत्येकमेकभागं क्रिमिहंविडंगं कणापिप्पली वराभिफलां ग्रंथिःपिप्पलीमूलं तालीसंतालीसपत्रं भल्लीभल्लातकः विश्वंशुंठी तक्कोलद्वौत्व गादिषुप्रत्येकंकर्षकेषु प्रत्येकंद्विकर्षं तालीमुसली अग्निश्चित्रकः तदर्धद्विः द्विगुणं सूरणंसूरणः सर्वहि ल्लता सूरणवटी तदर्धद्विः प्रत्येकंद्विकर्षं अतस्तालीव्यन्येतरभागात्प्रत्येकमष्टकर्षमित्यर्थः कीदृशः द्विगु णः चूर्णोद्विगुणेनगुडेनवद्धः कथोः अर्शोग्निहान्योः अर्शोः अर्शोव्याधिः अग्निहानिः अग्निर्मांद्यं तयोः॥

तक्कोलैलासमंद्विः लवंगकृष्णवराग्रंथितालीसभल्लीविश्वैतल्लाग्निद्विः सूरणमहिलतादिगुडोर्शोग्निहाभ्यः तद्वत्कोकायनोप्येकबलचव्यकणाग्रंथिचव्याग्निविश्वैर्द्वौकृत्वाष्टपंचैकयंजमरिचाशीर्यरुःपथ्यजीरे ४ व

॥तद्वत् अवटिकः कोकायनोनामवटकः कैःकृतः एकेनपलेनचयोद्विद्वैर्यानितानि कणाग्रंथिः चव्यैरग्निं विश्वैता कर्मेणकणादि नि तयोकर्मधारयः एकद्वित्रिचतुःपंचपलैः मिलित्यर्थः द्वेचएकंचपलंच अष्टचपंचचएकंच तानि यवजोयवक्षारः मरिचं अर्शोरिःसूरणः अरुर्भल्लातकः पथ्याहरीतकी जीरमजाजी तानितयोकर्मधारयः द्विःपलैकपलं षोडशपलाष्टपलं पंचपलैकपलैर्यवजादिभिरित्यर्थः पलस्यप्रस्थनद्वादशाढकः द्विपलादिभिः कर्षा तद्वत्सूरणवटकवत् द्विगुडोर्शोग्निहान्योःपथ्यमित्यर्थः ४

२पलस्यप्रस्थतवातद्वयः शार्ङ्गद्विपलादिलक्षकाः। कीदृशा॥

७ तालीमूसलीकर्षं ४ अग्निचित्रक ४ सूरण ८ महिलतादिगुडोर्शोग्निहाभ्यः

---

१ एलादित्रिकं ३ तुंबुरुंहरीतकीदियात द्विहितुनेति॥ ४ तृतीयः तालीसादित्रिकः पलमात्रः

हंतिनाशयति कः त्रिजातादिमोदकः कैः त्रिजातैर्द्विभंनागकेसरं। जलेबालकं। ततः अथानंतरं। कणापिप्पली ग्रंथिः पिप्पलीमूलं। तालं। तालीसंतालीसपत्रं। चव्यंचविकं। तीक्ष्णंमरिचं। ततः विश्वंशुंठी। अभयाहरीतकी। सापुनर्विट् ग्रहणिविट्ग्रहयुक्तैरोगिणि। विट्ग्रहयुक्तैःशुंठीहरीतकीभ्यांवस्थितविकल्पः॥कीदृशानिता निपाद्यैकत्रिपादभागंद्विभागंकभागंत्रिभागानि॥प्रथमंपंचकः प्रत्येकंकर्षमात्रः॥द्वितीयोपलद्वयमात्रः॥ श्वाभयाविकल्पेनत्रिफलाशुंठीवाहरीतकी॥वाइतिविकल्पः॥कैःपीतैःसोमोसरसः।पयःक्षीरं।मंडोदधिभि द्यै पाद्यैकत्रिजातेभजलमयकणाग्रंथितालीसचव्यातीक्ष्णंविश्वाभयाविट्ग्रहणिरसपयोमंडैरारिष्टपूर्वैः॥पो डुरोःकासगुल्मग्रहणिमदगदश्वासशोफपंडुतांज्वाहृल्लाश्वांतिप्रसेकज्वरवमिसगुडोहंतिपेतेसखंडैः ५

ज्वरासुरा।अरिष्टःसंधान्यविशेषः।यूषःद्विविधान्यविशेषः कायंतैः।किंहंति।पांडुः।आर्शोः।कासः।गुल्मः।ग्रै गदः हणी।मदोमदात्ययः।श्वासः।शोथः।प्रतिश्यायः।हृल्लाश्वांतिः।हृदयपार्श्वशूलं।प्रसेकोलालास्रावः।ज्वरः तापः। वमिः छर्दिः।कीदृशैःसगुडैः।द्विगुणेनगुडेनवद्धैः॥उक्तंहि॥मोदेषुद्विगुणोगुडः।श्वेतागुडेनसमा।खंडेश्वतु र्गुणः।खंडेश्वात्रपक्वः॥सखंडेरुक्तपेत्ते॥पित्तपांडुरादिहंति॥सगुडैः॥कफपांडुरादिहंतीत्यर्थः॥५॥

बो॰गुटि॰ दीप्यादिमोदकः औषधं भवति॥ दीप्यो अजमोदा॥ ग्रंथिपिप्पलीमूलं॥ कृष्णा उषणं॥ अमरदेवदारु॥ मिश्रि
१२ हरीतकीत ज्ञातपुष्पा॥ सिंधुसैंधवं॥ अग्निः॥ वेल्लं॥ तत्कीदृशं प्रत्येकमेकभागं॥ वेल्लं दृढदारुतस्याः दशभागाः॥ ना यी
स्या गरादपिचकारादृशभागाः॥ विजयायां अंशाः पंचगुडस्तुल्यश्चूर्णसमः॥ क विश्वाची वा हुकुंड रावो

ग्रंथि ॥ दीप्यकृष्णामरमिशी सिंध्वग्निवेल्लसमं वेल्लूर्यादृ
शनागराच्च विजयांशाः पंचतुल्यागुडः॥ विश्वाचीगरगृध्रसीगुदकटी
जं रुक्षांघ्रिशिराशोफामानिलपांडुतूनियुगुलेश्लेष्मानिलेषूष्णशः॥६

तः॥ गरंकृत्रिमंविषं॥ गृध्रसीसक्थिकंडरावातः॥ गुदंपायुः॥ कटिश्रोणी॥ एष वंशः॥ अस्थिपंचमधा
तुः॥ जंघापिप्पलिका॥ गुदादीनांभेदाविदारणं॥ शोफः॥ आमानिलोआमवातः॥ पांडुः॥ तूनीयुगुलेतूनी १२
प्रतितूनी॥ श्लेष्माकफः॥ अनिलोवायुस्तत्॥ कीदृशः॥ उष्णशः॥ उष्णोदकालोडितः॥६॥ ॥ध्रुव

भवतिकः॥ तालीसंतालीसपत्रं॥ औषधिकटुकं॥ दृक्षाम्लं तिंतिडीकं॥ जरणजीरकं॥ चव्यंचविका॥ अम्लो
म्लवेतसः॥ अग्निः॥ तत्कीदृशं वेल्लं॥ प्रत्येकपलमात्रं॥ त्रिजातानत्वक्पत्रेलाभ्यः॥ त्र्यंशं॥ प्रत्येककर्षमात्र
मित्यर्थः॥ तुलाघ्रिः पंचविंशतिपलानि॥ कीदृशः गोडः गुडस्यायंगौडः॥ कीदृशो मोदकः॥ स्वरोनादः रुचि
रन्नाभिलाषः॥ तैकरोतिः॥ औषधं॥ पीनसः प्रतिश्यायः॥ श्वसः॥ कासश्च तत्र॥ ॥मोदकः॥ औषधंभवति॥

॥तालीसव्योषदृक्षाम्लजरणचविकाम्लोग्निवेल्लंत्रिजातात्र्यंशंगौड
स्तुलाघ्रिस्वरुचिकृदसौपीनसश्वासकासे॥ शोथूकार्योमलरसजंतुक्षिहि यःसिता
सैमकर्कैकैःसक्षौद्रःपंक्तिशूलश्वयथुजठररुक्पीनसार्शोग्रहपांडो॥७॥

कैः कृतः॥ शोथूकाःक्षुद्रशोथः॥ अयोलोहचूर्णं॥ सिताशर्करा॥ अयोमलः॥ लोहकिट्टः॥ रसजैःरसांजनादिभि
पोपलानितैः॥ क्रमेण॥ कीदृशः॥ सक्षौद्रः क्षौद्रेणवर्तुः॥ क॥ पंक्तिशूलेपरिणामशूले॥ श्वयथुः शोथः॥ ज
ठरमुदरं॥ रुक्शूलं॥ पीनसः प्रतिश्यायः॥ अर्शोगुदांमा॥ अश्मअश्मरी॥ पांडुःपांडुरोगस्तत्रः॥७॥

१त्रिचःत्रयंचासतचाएकंचाएकंच। २तल्लक्षणं॥ दार्वीक्वाथमजाक्षीरैःपादपक्वंयदाघनं॥ तदारसांजनंविद्या
३त्सर्वरोगेषुयोजयेदिति॥

द्वा०मुष्टिका० १४ पलानि

विपचक्काथय। कोल। प्रस्थेा द्वात्रिंशत्पलानि। कस्याः गुडूच्याः। अमृतायाः। पुरोगुग्गुलुः। वरात्रिफ
ला। तस्यांचैप्रस्थेप्रत्येकंप्रस्थमित्यर्थः। त्रिफलायामिलितायाप्रस्थमात्रत्वात्यतिद्व्यंत्रयोदशपलानीत्यर्थः। क्व यु
क्तानिपंचैतन्मानि। क्व द्रोणे। द्वादशोत्तरेषुपंचसुपलशतेषुद्विगुणास्तद्वाईयइतिवचनात्॥
कस्याःवारःउदकस्य। कथंअर्द्धद्रोणेद्रोणार्द्धावशिष्टंयथाभवतितथा। भूयः पुनर्विपच। कुतस्याः
वारः।उदकस्यकुतेक्वाथे। कीदृशेपूतेवस्त्रगालिते। तत्रक्षिपआवप। किं। मरिचं। कणा। वेल्ले। विडे।

द्रोणेप्रस्थेगुडूच्याविपचपुरवराभ्यांचवाराद्द्रोणेपूतेभूयोघनेस्मिन्क्षिपमरिचकणावेल्लशुक्लोत्तमाभ्र
शुक्त्योशःकुंभदंत्योपिचुयुगममृतामंचकेशोरकोयंशोफारुकुष्ठगुल्मकुष्ठोदरखुडकसनाल्पाग्निपांडुप्रमेहे ८

उत्तमात्रिफला कीदृशशुक्त्योशः प्रत्येकंद्विकर्षमात्रैर्विकटुकंडव्याणिष्टथकृपाद्गत् प्रत्येकंद्विकर्षमात्राणि
मिलितायात्रिफलायाअर्द्धपले। कुंभः त्रिहत्। दंतीनिकुंभास्तयोः पिचुयुगं प्रत्येककर्षं अमृतायाः आ १४ ।
म्रफले के अस्मिन्पुनःपक्कसंद्रव्याथेलेहीभूते अयंचकेशोरकोगुग्गुलुर्नामवटकः क्वौषधंभवति
क शोफा अरुःअरुषि गुल्मः कुष्ठं उदरं खुडवातरक्तं कसनं अल्पाग्निवह्निमांद्यं पांडुः प्रमेहंच जित्नाशयति ८

ओषधंभवति योगराजोनामगुग्गुलुवटकः कीदृशः वेल्लादिभिःकृतः वेल्ले विडंगं अल्लाकुस्तुंबरी
हिंगु इभाक्षागजपिप्पली वृकीपाठा जरणंजीरकं विषाःतिविषा पंचकोलंपिप्पलीपिप्पलीमूलंच
व्यक्षित्रकनागरं अजमोदाप०मूर्वा०उषा०कोंतीरेणुकं०भार्गीप०इंद्रजोइंद्रयवः कटुःसर्षपः कटु

॥ वेल्लाल्लाहिंग्विभाक्षावृकिजरणविषापंचकोलाजमोदामूर्वोषाकोंतीरेणुकं॥
निर्भार्गीद्वयजकटुकटुकाभ्योवराद्विःपुरस्त्रिः सप्तोद्रोयोगराजोग्रहणिबलेच
अजाबीजपांडुमिहृल्लगुल्मश्लीहव्रणार्शोरुचिखुडकसनापस्मृतिश्वासशोषे ९

कांतिका कोंतीरेणुकं भार्गीद्विजा नाम्योमिलिताभ्यांवरात्रिफलाद्विःद्विगुणा पुरोगुग्गुलस्त्रिःत्रिगुणः
सप्तोद्रोमधुनावद्वः क्व ग्रहणीग्रहणीदोषः वल्लोवायुः जरादृद्धत्वं बीजंशुक्रातेवं व्रणःक्षतं अ
र्शोदुर्नाम अरुचिः खुडवातरक्तं कसनं अपस्मृतिरपस्मारः शोषोराजयक्ष्मा तत्र ९ ॥छ भासः
अग्निर्वह्निः
हृल्लगुल्मः पांडुः पांडुत्वं त्वक्स्पर्शनं नेत्रोरुकूरोगः रुक्शूलत्वं महः प्रमेहः

वो॰गुटिका॰ औषधंभवति कः अथेवटकीकृतः आभारास्नेत्यादीनि सटीकचोरः त्रिकंटकोगोक्षुरः तेषांरजश्चूर्णौ
१५ तुल्यसममात्रंयस्यसः अर्द्धअर्द्धमाज्यंघृतंयस्यसः तयोःकर्मधारयः मस्तुदधिमंडः रसामध्ये र
सोमांसरसः उष्णंकंउष्णोदकं पयःक्षीरं यूषःशिंविधान्यकाथः तान्यनुपानानियस्यसः कु
कफे वातेतथा जयेत्हन्यात् किंखंजेसक्थ्नंपंगुत्वं गृध्रसीसक्थिकंडरावातः भंगोभग्नत्वं

तुल्याःभार्ङ्गिसटीत्रिकंटकरजोदर्भैःपुरोयःकफेवातेमस्तुसुरारसोष्णकपोयू
षानुपानोजयेत्खांज्यंगृध्रसिभंगविद्रुखुडहृत्क्लग्यो निरोगाश्चलेमज्जास्था
युपरास्थिसंधिकटिश्रोःएषुहनोजानुनी १०

त्वक्सर्दनं विद्रधंयधनं खुडंवातरक्तं हृत्हृदयं योनिभंगःयोनिरोगः तेषांरजोरोगघ्नान्
योनि—निसेम—नान् चलेवायुः कक्षि
नेमज्जाषडोधातुः स्नायुस्नावः वपदंचरणः अस्थिहाड संधिःसंधानं कटिश्रोणी दोःबाहुः एषं १५
हवंशः तत्र हनौ जानुनि जंघोर्वोः संधिमर्मणि १०

चंदनोपधिपद्मकमधुजतुलाक्षापोंडुंकमलोउशीरंसेव्योहिमं
शिपआवप किं अगरुजोंगकः मराधातकी पत्रंगपट्टरंजनंकुं अंबुवालकं कंटफलंसोमवल्क चेदनो। कंटुकफलं
फलं चातुर्जातं उन्नमात्रिफला पद्मकंपद्मकंदं लज्जानमस्कारी एलेयामेलवालुकं जराजटामांसी
अब्दोभद्रमुस्ता यासोडुरालभा गिरिमृत्गैरिकं लोध्रोलोध्रद्वयं निशेहरिद्राद्वयं अंजनेसोवीरांजनं

सर्पेपोखदिराम्बुलेरिमतुलांपक्वाघटत्र्यक्षकंधूतेक्वाथघनेक्षिपागरुमरापत्रंगयष्टी
जतुः पुंड्रोशीरहिमांबुकट्फलचतुर्जातोन्नमापद्मकं लज्जेलेयजराद्व्यासगिरिमृद्वो
लध्रोनिशेअंजने ११ मंजिष्ठाबकुलप्रियंगुखदिरन्यग्रोधरोहेरिमंकट्वंरः कुटवंलवं
गरुमनःपत्रीफलैलाह्विमे हन्याद्व्रणपंचसप्ततिगदानेषागुटीखादिरीतेलंचैरि
मेमंजिरवविपचेत्क्वाथ्योपधैन्यन्ययात् १२

रसोजनंं११ मंजिष्ठारक्ता बकुलामदगंधः प्रियंगुःफलिनी खदिरोगायत्री न्यग्रोधोंकुरोहेंहरि दप्ररोहः
मंडरि—मेदः तत्कीदृशेकर्षमात्रं क अस्मिन्खदिरक्वाथ कीदृशेघटशेषावशेषे किंकृत्वापक्वा केतुलेहे
कृष्णखदिरः अक्षकंप्रत्येकं रारिमे

१तस्मात्खदिरसारात्तगायत्र्याःअरिमतुलांअरिमखदिरभेदःतस्यचकृष्णलशतद्वयंक्व।सूर्पेद्रोणचतुष्के।कासींभर्णोउदकेक्षिप्य।

पलशतद्वयं कस्मात्खदिरात् इरिमतुलांइरिमेदतुलांपलशतंकस्यसूर्पेद्रोणचतुष्कंकस्युदकस्य
कीदृशेऔषूतेवस्त्रपूतेगालितेपुनःपाकेनघनीभूते तत्रतस्मिन्नेवहिमेशीतीभूते कर्षूरकुडवः
पलचतुष्टयं क्षिपआवप लवंगलवंगकलिका कमनःपत्रंफले श्रुलंकंकोलं तेभ्यःकुडवः पल
चतुष्टयं प्रत्येकपलमित्यर्थः एषाखादिरीगुटिकानामहत्यान्नाशयेत् वक्त्रगान्मुखगान् पंच
सप्ततिगदान्रोगान् प्रसंगात्तन्नेत्रलमाह तेलंचेत्यादि इरिमतैलं एभिरेवखदिरगुटिकाद्रव्यैः
कथं कोर्योधखदिरारिमेदोतयोर्व्यत्ययात् मानविपर्ययात् इरिमेदतुलाद्वयं खदिरतुलेतिव्य
त्ययः तत्रअगर्वादीनांकल्कः तस्मात्षड्गुणंतैलं तस्माच्चतुर्गुणंक्वाथः उक्तंहि स्नेहेशुद्ध्यति
शुद्धोलुनिकायस्वरसैःक्रमात् कल्कस्ययोजयेद्द्रोंचतुर्थंषष्ठमष्टकं सिद्धंतैलंकर्षूरादिक्षिपः १२

जायपत्रीजा
यफले

नि

१६

ईः

औषधंभवति किं कोलंबदरं व्योषंत्रिकटुकं ईंदुःकर्षूरः लाजाभृष्टशालयः त्रिसुरभिकंत्रिजातकं तुगाक्षीरी अम्लेतित्रिडीकं तत्कीदृशं त्रयश्चद्वौचअंघ्रिश्चद्वादशचपलंचाष्टचचत्वा
रश्चभागास्तैर्मिलितं तत्रकोलंयदात्रीणिपलानि तदाव्योषस्यमिलितस्यद्वेपले इंदोःकर्षः लाजानां

कोलव्योषेंदुलाजात्रिसुरभिकतुगाम्लद्वयंद्विखंडं
त्र्यंघ्रिद्वादशैकाष्टचतुरतिवमीयक्ष्मकासज्वरास्त्रे॥

द्वादशपलानि त्रिसुरभिमिलितस्यपलं तुगाक्षीर्याअष्टौपलानि अम्लोम्लवेतसस्यचत्वारिपलानि
द्विःखंडंद्विगुणशर्करा साद्धषष्टिपलमिता किंगुणंद्वयंद्वयोगहरं क अतिवमीतीव्रछर्दिः यक्ष्मा
राजयक्ष्मण कासः तापः अस्रंरक्तपित्त तत्र ॥५॥

दो०गुटि० घ्नेतिनाशयंति कासं दंतीनिकुंभा कुंभस्त्रिवृत् अग्निश्चित्रकः गुडूच्यः कणाक्षतेषांपलंमुष्टिः अ
१७ क्षःकर्षः आम्रपलं मानीपलाष्टकं अक्षःकर्षः इतितेषांक्रमेणमिलितानांपिंड्योगुटिकाः कार्टा कार्याः
फलानिनतु ग्राः पथ्यानाहरीतकीनाविंशत्याविंशिकाः नैतुविंशतिपलैः उक्तंहि संख्यापलानाज्ञातव्योपला

कोष्ठेकुष्ठार्शोपांडुकंडुग्रहणिदशादशाहांतराघ्नंतिपथ्याविंश
त्यादंतिकुंभाग्निगुडूकणपलाक्षात्रमान्यक्षपिंड्यः १३ ७

स्यादिति पथ्यादिचूर्णगुटिका केनवद्धः गुडूपाकेन कतिदशाः सर्वस्मैौषधस्यदशमेनांशेनैकागुटी
टिकाकार्येत्यर्थः ताः पुनर्दशाहांतरिताः एकाभक्षयित्वा दशादिनानिविश्रम्य द्वितीयामक्षणीया
ततस्तृतीयादशाभिर्दिनैरित्यर्थः किंघ्नंति कोष्ठमंडलं अर्शोऽर्दनं पांडुःपांडुरोगः कंडुःखर्जुः १७
ग्रहणीग्रहणीदोषः १३

---

१ पथ्यादिभिःकृतः।पथ्याहरीतकी।अर्शोघ्नस्त्वा।वेल्लंविडंगं।

औषधंभवति कः मधुवटकः शोडबद्धोमधुवटकः कस्मैः त्रिकयुगं त्रिजातकं त्रिकटुकंच त्रिफ
लायाःपथ्याधात्र्योरुक्त्वात् चविकाचव्यं ग्रंथिःपिप्पलीमूलं धात्रीआमलकीफलं तास्तुल्या
अथश्लोकानंतरं प्रत्येकमेकभागाः कुंभात्रिवृत् श्वेताशाकरा दंतीनिकुंभः ताःअष्टौचषट्च त्रयश्चभागास्ते
याः मिलिताः तेनपथ्यांयदाकर्षस्तदाकुंभस्त्वष्टौ श्वेतायाःषट् दंत्यास्त्रयः कीदृशोवटकः स्तंभनो स्तंभनविरुद्धति
वेद्धि

तुल्यापथ्याद्वेल्लुत्रिकयुगचविकाग्रंथिधात्र्योयकुंभश्वेतादंत्योष्टषड्भिः
समधुवटकास्तंभनोष्णांबुपानः पांडुर्शःशोथगुल्मज्वरजठरजरात्पा
ग्निमेहःश्मयाश्मित्वगुदाहभ्रमाश्मव्रणकसनमहारुग्ग्रहण्यामवाते १४

ष्णांबुपानः स्तंभनंउष्णंबुपानंयस्यसः अचिंत्यप्रभावत्वात् कं पांडुः अर्शः शोफः गुल्मः ज्वरः
जठरं जरा अल्पाग्निः मेहः अश्मिनेत्रं त्वक्स्पर्शनं तेषांरुक्रोगः दाहादह्यमानत्वमिव भ्रमोघू
म्यमाणत्वमिव अश्मअश्मरी कसनंकासः महारुक्तीव्रशूलं ग्रहणीग्रहणीदोषः आमवातःसामोवायुः

बो०गु०
१८

न्यसेत्क्षिपेत् किं जीवनीयाख्योगणः जीवंतीकाकोल्यौद्विमेदमुद्गमाषपर्ण्यौच जीवक
ऋषभकमधुकेचेतिगणोजीवनीयाख्यः चारःप्रियालमज्जा माधवंमधूकपुष्पं तुगाक्षीरी य
ष्टीयष्टीमधु अक्षेबिभीतकंतस्यमज्जा उपलाशर्करा कृष्णापिप्पली तत्कीदृशं पंचच चत्वारि

क्षीराज्येक्षुविदारितित्तिरिरसाढ्यैकपात्रांजलिप्रस्थैसिध्यतिपिष्ट
मिक्षुसलिलैःखर्जूरविंशत्युतं न्यसेज्जीवनचारमाधवतुगायष्ट्यमज्जा क्ष
पलाकृष्णेपंचचतुश्चतुर्द्विचरणैकविंशदेकाग्रिकं १५ तल्लेहशिशिरं
मधुद्विकुडवंमुष्टिंचजीरोषणाभ्यांसकृशतयक्ष्मबीजचवलग्र्यासास्वरोजस्करी

च चत्वारिच द्वेच चरणाश्च एकंच विंशच्च एकंच आम्राणिपलानिमानंयस्यतत् तत्रजीवंत्या
दशानां दीनांप्रत्येकंअर्द्धपलं चरणःकर्षः पलविशेषणत्वात् खर्जूराणांखर्जूरफलानांविंशत्यायुक्तं पि
एकल्कीकृतं कैः इक्षुसलिलैःइक्षुरसैः क्षीरंपयः आज्यंघृतं इक्षुगुडः विदारीभूकुष्मांडी ति

मिलित्वासर्वेषांपंच

त्रिरिःविष्किरपक्षिविशेषः इक्ष्वादीनांरसस्तेषामर्द्धश्चांघ्रिश्च एकंचतानिपात्राणिआढकानि अं
जलिकुडवः प्रसृतिकुडवचतुष्टयं तत्रक्षीरस्यचतुःषष्टिपलानि आज्यस्यत्रिंशत्पलानि इक्षु द्वा
दशानां सस्याष्टाविंशतिः विदारीकंदस्याष्टौ तित्तिरीमांसरसस्यद्वात्रिंशत् उक्तंहि द्विगुणंयोजयेदार्द्रकुड
वादितथाद्रवमिति कीदृशो सिध्यति औन्नपाकेतथान्यस्तत् किंमधुकुडवं क्षोद्रस्यकुडवद्वयं मुष्टिंच द्वि
पलैकस्मात् जीरोषणात् अजाजीमरिचाभ्यांमिलिताभ्यां क तल्लेहे तस्मिन्क्षीरादिपाके लेहत्वं
प्राप्ते पुनःकीदृशोशिशिरशीतीभूते साचलेहगुटिकाभवति कीदृशा पित्तास्रकुरक्तपित्ते क्षतंउ
रक्षतं क्षयोराजयक्ष्मा बीजेशुक्रार्त्तवे चक्षोरायुः नयोःरुक्रोगःनाम्हेति स्वरोनादः ओजोब
लंतेकरोति ॥१५॥ ५

अंजनंभवति किं लोध्रंतिल्वकं अम्ब्याश्चिफला पटुसैंधवं यष्टीयष्टीमधु नुस्थंमयूरग्रीवं रसजंर
सोंजनं व्योषंत्रिकटुकं प्रपौंड्रंपौंड्रीकं हरिमिथित्विडंगं ताम्रंशुल्वं ऐंद्रजलेद्विग्योरकं तदरंड्
जलेनलोध्रादीनिपिष्ट्वागुटिकाकार्यैस्यर्थः कीदृशो चक्षुर्नेत्रं दृक्दृष्टिमंडलं अन्यानिकृष्णमंडलशुक्ल

लोध्राम्ब्यापटुयष्टितुत्थरसजंव्योषप्रपौंड्रंहरिमिथित्वा
ऐंद्रजलंस्तनाजबटुकैश्चक्षुर्दृगन्यांजनं १६

दीप्ति
मंडलसंधिवर्त्मतेषामंजनंअंजनप्रयोगेण तद्रोगहरं कैः कल्कीकृतैंस्तनकंस्तनक्षीरं अजकंअजा
मूत्रं बटुकंपलाशतत्पुष्परसःतैकत्रीह्यत्रैकैसंबध्यते सचतत्रयथायोगंस्त्रीक्षीरादीनांसंल
क्षयेत् १६ इतिबोपदेवपंडितविरचितायांशतश्लोक्यांगुटिकाकारोनामद्वितीयोध्यायः २ १९
का
कीटीकायांचंद्रकलायां

॥श्री॥अथअवलेहाधिकारः औषधंभवति कः अवलेहः कीदृशः योजितइत्यध्याहार्यं कैः व्योषं
त्रिकटुकं त्रिजातंत्रिसुगंधि अल्लकाकुरुंबरी जरणंजीरकं गजंनागकेसरं तैः द्व्यैःद्विपलिकैः
तथाक्षौद्रस्यमधुनोमान्याकुडवद्वयेन सिद्धंशीतलंमधुनिक्षेपः उष्णसंयोगस्यनिषिद्धत्वा उष्णसु
ष्णार्तमुष्णेचमुक्तमुष्णेनैहंतितत् किंकृत्वाभृष्ट्वा शीकलयन् किंकृष्णांडं तस्यतुलांपलशतं कंआ कुसुमफलं
घृतंतस्य ज्यंमान्योःप्रस्थेस्विन्नामुत्कथितां तत्पक्वालेहीभूत्वा कीदृशीतुल्यखंडंशर्करातुलायुक्तो क्षौषधं

स्विन्नांभृष्ट्वाज्यमान्योःकुसुमफलतुलांतुल्यखंडांचपक्वांद्व्योग्र्यौषत्रिजातालुकजरणमिगजैःक्षौद्रमान्याव
लेहः कासश्वासःसतास्रक्षयवमथुतमस्तृड्ज्वरस्वर्यवृष्यौबल्यौवर्ण्यश्चमूढानलचलगुदजैसूरणःपक्वएवं १

कासः श्वासः सत अस्रेरक्तपित्तं क्षयोराजयक्ष्मा वमथुः तमस्तिमिरं तृट् ज्वरः तत्र स्वर्यःस्व
रप्रदः वृष्यःशुक्रप्रदः बल्योबलप्रदः वर्ण्योवर्णप्रदः त्वक्पत्रीजनवर्जितानिकृष्णांडानिखंडशर्काःहृत्वा उक्ता
थ्य निर्प्याज्य किंचिद्विशोष्य पश्चात्तंपभर्जयित्वा ततस्तुल्ययाखंडयानिष्पीड्यक्षौद्रेसेनपचेत् इतिपा
कविधिः मृदित्यादि एवंकृष्णांडविधानेनपक्वः सूरणो मूढानलचलगुदजेऔषधंभवति मूढोस्वकर्ममकुर्वाणो

अनलचलोअग्निवायूतयोः गुदजेअर्शांसि तत्राग्नेःस्वकार्यमाहारपाकः वायोर्मलप्रवर्तनं १ ७
औषधंभवति किं अगस्त्याभयाअगस्तिहरीतकीनामावलेहः इत्येवंप्रकारः शोरवाङ्काङ्कांखड
ष्पी दशमूलीमहद्भ्रस्वपंचमूले तेच बिल्वकाश्मर्यतर्कारीपाटलाटिंटुकेमेहत् क्रमेवहत्येषु

॥ शोरवाङ्कादशमूलपुष्करसटीयासस्त्रुगावलापामार्गोभकणामृतौषध
हृकीग्रंथ्यग्निभोगश्रसा द्व्याम्रापथ्यशतंयवाढकमपांपंचाढकंक्वाथयवस्वेदा
त्याज्यमिमाःशिवासचरसोगोडीतुलाज्यंजलिः २ कृष्णातैलघृतात्सुनःकु
डविकाक्षोडेरगस्त्याभयाकासार्शोग्रहणीक्षयज्वरजराश्वासप्रतिश्यारुचौ॥

मतीद्वयगोक्षुरकैःस्मृतमिति पुष्करंपुष्करमूलं सटीकचोरा यासोदुरालभा स्वगुप्ताकपिकछुः
वल्लावाट्या अपामार्गोआघाट्कः इभकणागजपिप्पली अमृतागुडूची औषधंशुंठी हृकीपाठा २०

ग्रंथिपिप्पलिमूलं अग्निश्चित्रकः भोगःद्विजा रसाराष्णा ताःद्व्याम्राःप्रत्येकंद्विपलिकाः पथ्याशतंहरीतकीशतं
यवाढकंयवानामाढकं अपांतोयस्यपंचाढकंपात्रपंचकं एतत्सर्वंपाच्यंकाथ्यं आयवस्वेदात् यवस्वेदलक्षदर्पयो
तं ततःपुनःपाच्यं किं श्माःशिवाःयत्रपक्काः ह्रस्विन्नाहरीतक्योसचरसः प्रथमंववस्त्रपूतः काथ्यः गो
डीतुलांगुडस्यपलशतं कृष्णापिप्पली तैलंतिलस्नेहे घृतंसर्पिः तस्मात्र्यंजलिःकुडवत्रयं प्रत्येककुडवः
यावल्लेहत्वंतावत्पुनःपाकः कीदृशीकुडविकापलाढकप्रमाणसौद्रंमधु कोषधे कासः अर्शोः ग्रहणी क्षयः
ज्वरः जराव्रह्वंश्वासः प्रतिश्यापीनसः अरुचिः तत्र॥ ॥औषधंभवति कः तुलापलशतंतस्याःपाकः

दीप्याशोढधनाविजातजरणाद्वौत्रेगुडादौतुलापाकःपीनसशोफशूलकसनार्शोयक्ष्मगुल्मज्वरान् ३

लेहीभावः कस्मात् गुडः आईमार्दवंकेतस्मात् तत्रगुडस्यार्द्धतुलांकैः सह दीप्याअजमोदा अयोलोह अर्द्धकर्षमंस्थार्थे
चूर्णं अर्द्धोसुन्ठा धनाकुस्तुंबरी विजातंतेजपत्रंएला जरणंजीरकंतेषामर्द्धांत्रैः प्रत्येकंपलार्द्धेन क्व
पीनसं शोफः शूलं करणं अर्शोः यक्ष्मा गुल्मः ज्वरः तत्र ३

वो०अवलेह० पचेत्काथयेत् किं दशाङ्गंदशामूलं तस्यतुलापलशतं तुल्यापलशतिकाभांगरद्विजायत्र क द्वि
२१ द्रोणेद्रोणद्वये कासांअपांउदकस्य भूयपचेत् किंतत्यादंतमेवचतुर्थांशं वस्त्रपूतेकाथे किंहलान्य
स्यनिक्षिप्य अभया गुडः तयोःशते हरीतक्यास्तत्रपलशतं गुडस्यपलशते भांगरशिवानामावलेहः

रत्ना
द्विद्रोणेपादशाङ्गंतुलांतुल्यभांगरपचेत्तत्यादंभूयोभयगुडशतेन्यस्य
भांगरशिवाँश त्र्येकाशाम्रिंकटुकचतुर्जातमधुवितालेहिकाशोष त्रि
श्वसनकासनैकाहिकोपीनसघ्नी ४

कीदृशः त्रीणिच एकच अष्टौच तानिआम्राणिपलानि एषांतानि त्र्योषंत्रिकटुकं चातुर्जातं मधु
क्षौद्रं तयोकर्मधारयः तैअन्विताःयुक्ता क हिक्का शोषोराजयक्ष्मा श्वसनंकासनं एकाहिकोविष २१
मज्वरः पीनसोनासारोगविशेषः तान्अमलमत्यर्थं हंति ४
हंतिअलमित्यर्थः

२कस्य

औषधंभवति किं गुडतुलापथ्याशतंच कीदृशं पाचितंलेहीकृतं क अपांकंसे उदकपात्रे की
दृशेदशमूलजे दशमूलक्काथोज्ञेये पादावशेषौद्रोणस्यकंसोम्भवतीतिलभ्यतेतत्रतस्यदशमू
लस्यतुला उक्तंहि तुलाक्काथेजलद्रोणइत्यस्यचतुलामतेति कर्षौअंशोभागो एषांतेत्रिकटुत्रिजा

कंसेपादशमूलजेगुडतुलापथ्याशतेपाचितंकर्षांशैस्त्रिकटुत्रिजात
यवजंप्रस्थाद्वैमधुवितं शोफामानिलगुल्ममेहकृताश्वासास्ल
कासारुचौविवर्ण्येज्वरशुक्रमूत्रगुदरुक्कृच्छ्रीहानिकंसाभया ५

द्वयं तं यवजःयवक्षारः तयोकर्मधारयः प्रस्थाद्वैकुडवैमधुक्षौद्रैरन्वितंयुक्तं क शोफा आमानि
लःसामोवायुः गुल्मः मेहः कृच्छ्रता श्वसनं अम्लकास्लपित्तं असृग्रक्तपित्तं अरुचिः वैवर्ण्यं
विकृतवर्णता ज्वरः शुक्रेरतः मूत्रं गुदपायु शुक्रादीनांरुग्रोगः प्लीहाःप्लीहोदरं तत्रं इत्येवंवि
धाकंसाभयानामावलेहः ५
कंसहरीतकी

वो॰ अवलेह वासावारि आदरूपंतुलाद्वयं सिकतामार्द्रोशकैरायाएकातुला अभयापात्रंहरीतकीचूर्णोढकं
२२ एषपाकः अवलेहीकरणे क्षौद्रान्मान्यप्रस्थार्द्धेन कृष्णायाभुक्त्यपलार्द्धेन तुगायाअंजलिना
कुडवेन चातुर्जातत्वलेनप्रत्येकद्रव्यकर्षेण एषाहपशिवावारीहरीतकीनाम गुल्मादीन्हंति॥६
ज्ञोगः कासःश्वासःक्षयः जठरं तृट् विद्धी पीनसं रक्तपित्तं ६ गुडस्यतुला आमलकरसस्यतुला

वासावारिद्वितुलासिकतार्द्रोभयापात्रपाकोमानीभुक्त्यंजलिपलयुतःक्षौद्रकृष्णातुगाभ्यः चातुर्जा
तादितिहपशिवाहेतिसागुल्महृद्रोगकासश्वासक्षयजठरतृड्विद्धीपीनसास्रं ६ पक्वापंचतुलागु
डामलशिखीछिन्नारशोध्यंभसांपथ्यापात्रवतीहरीतकीशिखिशिवाव्योषाच्चतुर्जातकात् क्षौद्राच्च
त्रिफलांजलिद्विकुडवैःक्षाराच्चयुक्त्यापुनाशोफार्शोःक्षयकुष्ठपीनसकृमिश्वासोत्रगुल्माग्निहृत् ७

द्रस शिखिचित्रकस्तैक्ष्यतुला छिन्नागुडूचीनस्यारसस्यतुला अंघ्रिद्रुमत्वलेनक्वाथस्यचतुला एवंपंचतुला पथ्यापात्र
वती हरीतकीचूर्णोढकयुक्त पक्वालेहीकृत्यकृतासपादिनाशिखिशिवाचित्रकहरीतकीनाम व्योषात्रिकटुका
त्वलत्रयेण चातुर्जातकादंशलिना कुडवेन क्षौद्रकुडवद्वयेन क्षारायवक्षारात्भुक्त्यपलार्द्धेन शोफार्शिघुहिता

अपांद्रोणेजलकुंभेपच किं पंचविंशतिशिवा पंचविंशतिहरीतकीः एवंदत्वाग्नितोर्द्धतुला देती
चित्रकाभ्यांप्रत्येकंपंचविंशतिपलानि तत्यस्तेक्वाथेप्रस्थावशेषे पुनःपचसशिवंक्वथितहरीत
कीयुक्तं तुलांघ्रिकगुडं पंचविंशतिगुडपलैर्युक्तं कुंभोजलित्रिहत्कुडवं व्योषात्षट्पिचुः

द्रोणेपांपचपंचविंशतिशिवेदत्वाग्नितोर्द्धतुलांतत्यस्तंसशिवं
तुलांघ्रिकगुडंकुंभोजलिंषट्पिचुः व्योषात्तेलपलंपुनर्द्विपलिकं
क्षौद्रेतिदंतीशिवात्कृपांडूदरशोफहृद्ग्रहणिरुग्गुल्मसायाशोज्वरे ८

प्रत्येकमर्द्धपलं तैलस्यपलद्वयं इत्येवंपुनःपाकालेहीभूतो द्विपलिकंक्षौद्रमधुपलद्वयंक्षिप्त्वा दंती
शिवानाम त्वग्रक्तकुष्ठं पांडुरुक्पांडुरोगः उदररुक्वातोदरादि शोफरुक्श्वयथुः हृद्रुक्हृद्रोग
ग्रहणीरुक्ग्रहणीरोगः गुल्मादिपुहिता ८

MEMORIAL

२ क्षारस्य अर्द्धपलं क्षौद्रस्य षट्पलं त्रिकटुषट्पलं चातुर्जातचतुःपलं एभिः समेता२

पलं पलं
वो० अवलेह पथ्याव्याघ्र्योः पचशतयुगं हरीतकीनां शतं व्याघ्रीमूलानां शतं वारिकुंभे जलद्रोणेपचतत्पात्रं आढ
२३ कावशेषंतत्काथुपथ्याशतंगुडशतंपुनःपचेदित्यंव्याघ्रीपथ्यानाम कासादीन्जयति ९ व्याघ्रीतु
जल लाकंटकाग्र्यपलशतं वाहेघटचतुष्के काथ्य इदंपात्रंआढकावशेषेकाथः प्रस्थंकृतं ग्रंथ्यादयो

पथ्याव्याघ्र्योःपचशतयुगंवारिकुंभेपुनस्तत्पात्रेपथ्यागुडशतमिक्षुचार्द्धषट्पलं चतु
र्भिः क्षारक्षौद्रत्रिकटुकैश्चातुर्जातबिल्वैःसमेताव्याघ्रीपथ्याजयतिकासमेहश्वासशो
थप्रतिश्यायः ९ पथ्याव्याघ्रितुलावहःपुनरिदंपात्रेकृतंप्रस्थिकंकुक्षग्रंथ्यमृताग्निपास
रसनाव्योषद्वृश्चीद्विजा मत्स्यंड्यापलविंशतिर्मधुतुगालक्ष्णात्रिमान्यान्वितोलेहो
दृग्रहगुल्महिध्मकसनश्वासार्शोसानाशनः १०

द्व्यक्षाः प्रत्येकद्विकर्षिकः ग्रंथिःपिप्पलीमूलं अमृतागुडूची अग्निश्चित्रकः यासोडुरालभा रसनारास्ना २३
व्योषंत्रिकटुकं अर्कोमुस्ता शृंगीकर्कटशृंगी द्विजाभार्गः मत्स्यंड्याःशार्करायाः पलविंशतिविंश
तिपलानि एतत्सर्वंपुनःक्वाथ्यावलेहः मधुनोमान्यात्तुर्गायाःमान्या क्षौद्रायाःमान्या युक्तोदृग्रहादीन्नाशयति १०

आर्द्रोत्कुटजात् आर्द्रायाःकुटजत्वचःतुलांपलशतं जलघटेजलद्रोणेपक्त्वा तत्क्वाथमशाव
द्रोषितवस्त्रगालितंपुनःपक्त्वा पाठाहरीशाल्मलीमोचरसः धातकीधातकीपुष्पं घनोमुस्ता
विषातिविषा लज्जालुनमस्कारिणी आमबिल्ववाल्वबिल्वं एभिःपालिकैःप्रत्येकंपलप्रमाणैः

पक्त्वार्द्रोत्कुटजात्तुलांजलघटेद्रोणेपुनःपालिकैःपाठाशाल्मलिधात
रीघनविषालज्जामबिल्वैःसह लिह्यात्कुटजाष्टकंजलगवाज्ञा
क्षीरमंड्यातुपोतीसारग्रहणीमसृग्दरमसृक्पित्तासृगर्शोजयेत् ११

लेहं सहतत्कुटजाष्टकंनामलिह्यात् सकुटजावलेहः जलमुदकं गोक्षीरंगोपयः अजाक्षीरम
मंड्यादधि जाम्बयः मंड्याःलिभक्तनिस्रावःएषामन्यतमेनपिबेत् एवमतीसारादीन्जयेत् असृग्दरंप्र
दरं असृक्पित्तंरक्तपित्तं असृगर्शोरक्तार्शः ११

त

को॰अवलेह गायत्रीखदिरः इरिमेदःअहिमारकः रोधस्तिलवकः पुंड्रपद्मपौंडरीकं कमलनाजाती जेबुप्रसिद्धा
२४ मंजिष्ठा समंगानमस्कारी वृषंआटरूष श्रेष्मातकीफला यष्टीमधु पंचपंचाद्यारुहरिद्रा एषामर्द्धतुलांज न्यतमस्या
लद्रोणेपचेत् तत्पादावशिष्टं तत्काथंखदिरादियुक्तंपचेत्पुनः एतैरेकादशावलेहामधुशर्करा

गायत्रीखदिरोधपुंड्रकमलोजेबूसमंगावृषश्रेष्मातकीयष्टिपंचपंचान्यतम
तोद्रोणेतुलार्द्धंपचेत् तत्पादंपलिकैःपुनःसखदिरैर्भूनिंबदावशिरीषैः
भूयःपादिकगैरिकंमधुसिताचूर्णान्वितास्यामये १२

युक्तः खदिरोगायत्री भूनिंबस्तिलकःकिरातकः दावरारुहरिद्रा अरिमेदोहिमारः तदपिपादाव
शिष्टं गालितं कृत्वाचतुर्थांशेनगैरिकेनपुनःपचेत् एतैरेकादशावलेहामधुशर्करायुक्ता २४
अस्यामयेमुखरोगेप्रतिसारिणैप्रयोक्तव्या १२

३ प्रत्येकपलंनिक्षिप्यक्वाथ्य

आमलकीरसात्रिप्रस्थाप्रस्थत्रयी गुडस्यार्द्धतुला त्रिवृच्चूर्णस्यैकामानिकापलाष्टकं तैलस्यै
पटु कामानिका पलाष्टकं पंचपंचलवणानि द्विहरिद्यंयवानी अजमोदाचव्यपाठाविषुपा अ
जाजिजीरकं वरात्रिफला षट्कटुषडूषणं पाठाष्टकी अल्लाकुस्तुंबरी कणापिप्पलीश्चवे

द्र त्रिप्रस्थामलकीरसोगुडतुलार्द्धंचत्रिवृत्तैलयोर्मान्योपंचपटुद्विहरि
द्र्यहपुषाजाजीवराषट्कटु पाठाल्लाकणवेल्लुमाक्षिकमयंलोहपात्रे ल
जातीत्रिफलत्वग्बीजोदरमेहरुग्ग्रहणिपांडुवर्शसुकल्याणकः १३

लुंविडंगं एतदाक्षिकंप्रत्येकंकर्षमात्रं अयमेवोपधेः साधितोलेहः त्रिजातीत्वक्पत्रेलाचू
र्णान्वितोव्रणादिषुहितः कल्याणकोनाम त्वग्गुल्मकुष्ठं बीजरुक्शुक्रार्तवदोषः १३

वो०अवलेह २५ द्राक्षागोस्तनी एला अक्षोमुस्ता दशांघ्रिर्दशमूलं जीवनीजीवन्यादिदशकः बलाबाट्यावृक्षकः शृंगीकर्कटशृंगी उच्चटातामलकी अयोलोहं कणापिप्पली पथ्याहरीतकी काकनासाकाक तुंडी अक्षोपन्नकं पुष्करंपुष्करमूलं सटीकचोरः छिन्नाअमृता विदारीभूकुष्मांडी वृषंआ

ज्म द्राक्षेलाद्वदशांघ्रिजीवंबलकौशृंग्युच्चटायःकणापथ्याकाकनसाक्षीपुष्करसटीछि
न्नाविदारीवृषं वर्षाभूहिममाम्रिकंजलघटे धात्रीशतेःपंचभिःप्रस्थेव्यस्थिद्विवायु
तु तंयमकतोद्दीषट्पलेभर्जितं १४ सश्वेताईंपलंपचेन्मधुतुगाकृष्णाचतुर्जातषट्
द्विद्व्येकपलान्वितैश्चवनकप्राशोजरामृत्युजित् ॥कासश्वासक्षुउज्वरक्षयवमीहृन्मूत्रसुक्रातिजित्

टरूपः वर्षाभूःपुनर्णवा हिमंचंदनं एतत्आम्रिकंप्रत्येकंपलमात्रं जलघटेजलद्रोणेधात्री
शतेःआमलकशतेःपंचभिःसहप्रस्थंक्वथनेनपादावशेषं व्यस्थिद्विवीशतंगालयित्वायोजितं २५
युतंतैरेवामलकैरस्थिरहितैःगालयित्वा

अथमेकतोघृततैलाद्विपट्पले द्वादशपलेभर्जितमितिसंतापितं सश्वेताईंशर्करातुला तुलं
र्द्धयुतं पुनःपचेत् मधुनःषट्पलैः तुगायाद्विःद्विःचतुर्भिरित्यर्थः कृष्णायाःद्वाभ्यां चतु
र्जातकस्यैकेनान्वितोयंलेहः च्यवनप्राशकोनाम जराचमृत्युंचजयति कासादीन्नुदति इतिच्यवनप्राशः ध्

सश्वेताईशशताजमूत्रशतजःकासोत्कफश्वासहा १५

अक्षशतंविभीतकशतं अजामूत्रशतंअजामूत्रपलांशतं नाभ्यांजातोवलेहःसश्वेतार्द्धो
मधुयुतः कासंउत्कफंश्वासंचजयति ध्र इत्यक्षावलेहः॥ ॥नमामिधन्वंतरिपादपद्मं

बो·अवलेह २६ तृतीय

जीरंजीरकं अजाक्रस्तुवरी मिश्रिशतपुष्पा मेथीमेथिका दीप्योअजमोदा हपुषाविपुषा अविश्वैषट्कटु शुंठीरहितंषड्भूषणं एषुर्वाप्यिका मदंकामदहिः अजीतेकोअजानपणेः दीप्यो वंदाकामदक्षः यवानी वेल्लंविडंगं कोलंवदरं श्यामाप्रियंगुः अभयाहरीतकी नागजंसिंदूरं एतत्सर्वंप्रत्येकंवेल्लंपलप्रमाणं क्षीरस्यभाजनमाढकं गुडस्यतुलाद्वैपंचाशत्पलानि आजस्यप्रस्थंए

जीराल्लामिश्रिमेथिदीप्यहपुषापद्भद्रविश्वंएषुर्वदासीतकदीप्येवेल्लबदरंश्यामाभयानागजं॥
कंपिल्लो वेल्लक्षीरगुडाज्यभाजनतुलार्द्धप्रस्थकंचतुःकंसलोषधकृष्णजीरमबलातीपंचजीरोजयेत् १६

कंपिल्लकंकसेरु भिःसहपकंकंसैल्लकं औषधंशुंठी कृष्णापिप्पली जीरकंकाळजीरकं एभिश्चतुर्गुणः प्रत्येकंचतुःपलप्रमाणैः युक्तः इत्येषपंचजीरकोनामावलेहः अर्बुतिस्त्रीरोगः प्रसूत्यादि निमित्तजस्तंजयेत् ७ इतिश्रीबोपदेवपंडितविरचितायांज्ञातश्लोक्योमवलेहाधिकारस्तृतीयः २६

॥श्रीगणेशायनमः अथघृताधिकारः विडंविडलवणं पंचकोलंमरिचरहितषड्भूषणं हपुषा विषुमा जीरं अजमोदा ओद्भिदंओद्भिदलवणं अजाजीकृष्णजीरकं हिंगुः केरंजो सिंधु नक्तमाल्यकः सौवर्चलं क्षारोयवक्षारः एभिर्द्वादशभिःसुक्तंश्चैःप्रत्येकमर्द्धपलप्रमाणैः सर्पि

सुक्तंश्चैर्विडपंचकोलहपुषाजीराजमोदोद्भिदाजाजीहिंगुकरंजसिंधु
प्रस्थंपात्रिक रुचकक्षारैःपचेत्सर्पिषा पात्रेप्रस्थिकविश्वसारबदरांभोमस्तुसुक्ते
जैरेलाग्नीपीनसगुल्मसेहकृमिकरुकांडुसयेषट्पलं १

पःप्रस्थंपचेत् विश्वांभशुंठ्युदकं सारांभोदाडिमोदकं बदरांभःकोलोदकं मस्तुदधिमंडः सुक्तंचुक्रं एभिःपात्रांशैःप्रत्येकमाढकप्रमाणैः षट्पलंनामघृतं ज्वरादिषुहितं १ ॥ ॥७॥

बो॰घृत॰ २७

द्विर्म्योघ्रीद्विबृहत्यौ अग्निश्चित्रकः त्रिकटु कटुकातिक्ता कुंभस्त्रिवृत् दंती निकुंभः विषा
ऽतिविषा उशावचा श्रेष्ठात्रिफला पाठाबृकी आरग्वधःशाम्याकः एषांकरतलैःकर्षैश्चतुर्भिः
पलैरित्यर्थः स्नुहिक्षीरपलेनपिष्टैःसर्षपःप्रस्थेपच वज्रोनामस्त्रिव्रादीन्जयेत् कठिनजठरेक्रू स
रकोष्ठस्नेहनारेचनश्च २ राष्णा सारोराडिमसारः षड्पर्णपूर्वोक्तं त्रिलवर्णसैंधवसौवर्चलविड्

द्विर्म्योघ्याग्नित्रिकटुकटुकाकुंभदंतीविषोशाश्रेष्ठापाठार्ग्वधकरतलैःस्नुक्पयोमुष्टिपिष्टैः सर्पिःप्रस्थं
पचसजयतीश्चित्रहिध्माश्मगुल्मप्लीहाकुष्ठकठिनजठरेस्नेहरेकीचवज्रः २ राष्णासारकट
पणत्रिलवर्णक्षारद्विधात्रीबृकीभोगीश्यामबलाम्लवेतसबृहतीद्राक्षाभयापौष्करैः दीप्योशाबृसुरधि
श्रृंगिसटिकावृश्चीकयुग्गोक्षुरैर्हिध्माश्वासहृत्खरग्निकसनेव्याघ्र्योभसाज्यंस्रुतं ३

नि क्षारोयवक्षारः द्विधात्र्याआमलकीभूम्यालकीच बृकीपाठा भोगीफेंजी यासोडुरालभा बलाबाल्यालक
अम्लोम्लवेतसः वेल्लंविडंगं बृहतीसिंही द्राक्षागोस्तनी अभयाहरीतकी पौष्करंपुष्करमूलं दीप्यायवानी २७
उशावचा अब्दोमुस्ता स्फुरंदेवदारु रुद्रिःगोडूप्रसिद्धा श्रृंगीकर्कटश्रृंगी सटीकचोरः वृश्चीकयुकुपुनर्णवा
युग्मं गोक्षुरःएभिःकल्कीकृतैर्व्याघ्र्येभसाकंटकारीक्वाथेनसृतमाज्यं हिध्माश्वासबृहत् हृत्खरस्वरसादः हृताग्निरमिमांद्यं ३

गोप्योसारिवाद्वयं पर्ण्यौशालिपर्णश्च पृश्निपर्णश्च निशेहरिद्वारुहरिद्राच रुक्कुष्ठं नतंत
हिमेचंदनं गरं बृहतीसिंही सारोराडिमसारः तालीसंतालीसपत्रं दंतीनिकुंभः श्रेष्ठात्रिफला एंद्रीइंद्र

गोप्योपर्ण्यौनिशेरुद्रन्तहिमबृहतीसारतालीसदंतीश्रेष्ठंद्वीपभक्षौ
च लोसलसुरविकसैलंवेल्लभकौत्यः स्त्रीदीप्योयाबृजातीमुकुलमितिस्म
तंतेनकल्याणकाज्यंकंडूमृर्दोस्रपांडूज्वरगरकसनोन्मादशोफेषुपुज्यं ४

वारुणी पद्मकं उत्पलंनीलोत्पलं स्फुरंदेवदारु विकसामंजिष्ठा एलेयमेलावालुकं वेल्लंविडंगं
इभंनागकेसरं कौंतीरेणुका स्त्रीप्रियंगुः दीप्योयवानी उशा अब्दः जातीमुकुलंजातीकलिका
इतिशब्दासमाप्तौतेनकल्केनसृतमाज्यं कल्याणकंनाम कंडूवादिषुहितं पुत्रदंच ४

ज्यं

बो·घृत· २८ मंजिष्ठा कुष्ठं कोंती मधुक नतंतगरं सिताशार्करा उशावचा अजमोदा अश्वगंधा मेदेमे दामहामेदाचं पद्माकंपद्मकं दंती वृषभः वरीशतावरी वराव्रिफलां दारुदेवदारु वीरकाको

॥ मंजिष्ठाकुष्ठंकोंतीमधुकनतसितोशाजमोदाअश्वगंधामेदपद्माकदंती
वृषभवरिवराजीवकादारुवीरे व्याघ्रीशाखाद्विहिंगूत्पलहिमकटुकालः
क्ष्मणेलानिशेतेःसिद्धक्षीरेफलाज्यंशिशुयुवयुवतीभूतशुक्रार्तवार्तो ५

लीद्वयं व्याघ्रीशाकशाखहतीच द्राक्षां लक्ष्मणापुत्रजनी एला निशाहरिद्राद्वयं एतैःकल्की कृतः क्षीरेसतं फलघृतंनाम भूतार्तौशिशो शुक्रार्तेयोनि आर्तवार्तायं युवतीहितं ५ २८

२अब्दो।मुस्ता।हिंगुप्र०उत्पलेप्र०हिमचंदनं०कटुकातिक्ता०

कालांजनी

सप्ताकासप्तपर्णी दशमूलंकुस्वमहत्यंचमूले पुष्करंपुष्करमूलं वराव्रिफला भांगरं नीलीं इंद्रःकुटजः निशेहरिद्राद्वयं मूर्वा अघाटोअपामार्गः यवासोडुरालभा फल्गुःकाकोडुंबरिका इभकर्णाग
त्र जपिप्पली तिक्ताकटुका आरग्वधःशाम्याकः तंज्जलेतेषांसप्ताकादीनांकाथे मूर्वां कुंभस्त्रिद्वयं किरातः पुष्करमूले वकीपाठा भूतीकंभूस्तृणं दंती निशेहरिद्राद्वयं रोहिषंकट्टणं यासोडुरा कोष्णोसिद्धंघृतं

नीलि सप्ताकादशमूलपुष्करवराभांगेंद्र निशेमूर्वाघाटयवासफल्गिभकर्णास्तिक्ताग्वधास्तज्जले मूर्वां कुंभकिरातपुष्करवकीभूतीकदंत्योनिशेगोप्योरोहिषयासवेल्लमदयंत्युशागजाकाद्विजा ६ तिक्ताद्या यमदग्निनीलिनिचुलैस्तैःपंचगव्यंपचेत्पांडुवार्शोजत्रशोथ गुल्मजठरापस्मारकासक्षये घृ।

कालांजनी लभा वेल्लेविडंगं मदयंतीयूथिका उशा गजाकां भांगरं तिक्ताकटुका त्र्योषंत्रिकटुकं घृतंसौराष्ट्री अग्निश्चित्रकः नीलींनिचुलोवंजुलः तैर्मूर्वादिभिःकल्कितैः पंचगव्यनाम गोमयस्वरसः क्षीरं दधी मूत्र घृतानि तत्रघृतस्यस्नेहतादेकोभागः एथक्स्नेहसमंदद्यात्पंचप्रभृतितुद्वंद्वितिवचनात्तु तद्घृतंपंचगव्येनाम पांडवादिषुहितं घृ।

२इतरेषांक्वाथादीनांद्ववत्पंचभागः

MEMORIAL

३विंडाज्यमानींपंचविंडुघृतस्याष्टपलंपच

वो॰घृत॰ २९ धात्रीतोयमामलकीक्वाथःस्तस्यांजलिःपलचतुष्टयं सुधापयःस्नुहीक्षीरितस्यपलं सिंधुसैंधवंतस्या र्द्धांशाणः गुंजाणकार्द्धं त्रिवृत् कंपिल्लकःरंजणकः तयोर्मिलितयोर्द्विपलंपलद्वयं जलमुदकंचतुर्गु णं एषुसर्वेषुमध्येविंडाज्यमानींपचेत् जठरिणवातोदरादिरोगिणे तत्क्षीरेणनिरत्ययंविंडुघृतमि णा॰

धात्रीतोयसुधापयोंजलिपंचैलेसिंध्वर्द्धांशाणंत्रिवृत्कंपिल्लुद्विपलेजलेजठरिणे
विंडाज्यमानींपचेत् ७ जातीनिंबपटोलपत्रकटुकातुत्थाद्विपीतारुणागोपी
सिक्थकरंजबीजमधुकोशीराज्यमुग्रेत्रणे ७॥

त्यस्यनाम॥ ॥जातीमालती निंबःपिचुमंदः पटोलकुलकः एषांपत्राणि कटुकातिक्ता तुत्थंम तेषांरसः शूरण्यीवं द्विपीतंहरिद्राद्वयं अरुणमंजिष्ठा गोपीसारिवा सिक्थंमधुशिष्टं करंजबीजंनक्तमा लबीजं मधुकंयष्टीमधु उशीरंसेव्यं तेःकल्कीकृतैः सिद्धमाज्यं उग्रेदारुणेव्रणेहितं ७॥ २९

३तिक्तशोकः।वातव्रणातिपरिभाषा॥

पंचकटुपंचकोलं द्वीपीयवानी अल्लाकुस्तुंबरी हरीषाठा श्रीविल्वः क्षरोगेक्षरः एभिःकल्कीकृतैः वोंगेरी सुक्तिका ते स्वरसैरधिचमिलितैष्टादशगुणैसिद्धंघृतेनैषांरिषुहितं ८ रश्वीकोपुनर्णवाद्वयं वोदोलंबुषा दंती सुरदेव त्यो दारु वरुणंकंपिल्लीप्रसिद्धी अभयाहरीतकी अर्कोरूषिका अरुर्भल्लातकः स्नुक्स्नुही मूलेपिप्पलीमू- अग्निःचीतिहोत्रः लंपुष्करमूलंच पूतीकरंजद्वयं दशांघ्रिदशमूलं ओषधंशुंठी सटिकोरः रश्विकादिकंपथ्यकुदशांत्रप्रत्ये तत्

र्तो हृष्वाशोंग्रहणीकफानिलगुदाँश्चवष्टभागोघृतंवोंगेरीरसरश्मिपंचकटुद्वीप्याल्लाहरीश्रीक्षरैः ८ रश्वी
कोवोदंतीसुरवरुणकपिल्याभयार्कोग्रुरुस्कमूलेष्टपूतीदशांघ्रेषोषधसटिदशांत्रपृथकृतकुलत्थान् प्रस्थको
रु लाघवाच्चाष्टगुणजलसृतेत्रांघ्रिगेरोहिषोग्राभांगश्चव्यद्वीषोषधनिचुलवरावेल्लकंपिल्लकुष्टैः ९ प्रस्थोधान्वंत
राज्यात्क्षयरक्तवमथून्मादगुल्मांत्रपांडुमेहार्शः कुष्ठशोफोदरगरपिटकाविद्रधिश्वासकासे ९॥

कंदशपलिकं कुलत्थंकोलयवेभ्यःप्रत्येकंप्रस्थः अत्रास्मिन्नष्टगुणजले अंघ्रिगेपाटावशेषे रोहिषभूस्तृणं उग्रावचा भांगः चव्यं हृष्याद्वयं पिप्पलीगजपिप्पलीच ओषधंशुंठी निचुलोवंजुलः वराभिफला वेल्लंविडंगं कंपिल्लःकरंजणः कुष्ठं एभिःकल्कीकृतैः धान्वंतराज्यात्क्षिप्तैःसिद्धःक्षयादिषुहितः यस्य कः सिद्धस्यधान्वंतराज्यमितिसंज्ञा रक्तवातरक्तं अत्रेअंतरद्धिः ९॥

४शिंबिधान्यविशेषः।तस्मात्कोलात्यवात्

वासकस्याटरूषस्योभःस्वरसेन तस्यैवकुसुमकल्केनसृतंघृतंसक्षौद्रंसमधुपीतं श्रोत्यादिषुहितं

सक्षौद्रोवासकोभःकुसुमरसैतघृतंभ्रांतिवीसर्पशोषेपित्तास्रः
श्वासपित्तज्वरकासनतमःकामलाहृत्स्वरार्त्तौ १० ८१
गुल्म

कामलापांडुरोगविशेषः

भ्रांतिर्भ्रमः शोषराजयक्ष्मा तमस्तिमिरं हृद्रोगहृद्रोगः स्वरार्तिस्वरसादः १० ॥८१॥ ३०

१पित्तास्रंरक्तपित्तं श्वासश्वसनं गुल्मप्र॰ ज्वरस्तापः कासनंकासः

पुनर्णवातुलावर्षाभूपलशतं काशःपोटगलः हिर्भोन्नलोदेवनलः अश्वा
क्काअश्वगंधा अभीरुश्शतावरी दशांघ्रिदशमूलं रुबुःएरंडः इक्षुर्मुंजा पयस्याऽप्यिका इक्षुः कंडः
न प्र॰ दशाम्नास्ततः एतांप्रत्येकंदशपलिकान् तोयद्रोणेजलद्रोणेचतुष्टयेपक्वा ततःक्काथेऽष्टके क्वाथके
वशिष्टेपयसःप्रस्थद्वयेघृतप्रस्थं रुक्तेलोदेरंडतैलात्सकृत्एकपरंपचेत् पिप्पली द्वीप्यः सिंधु

पक्वतोयवेहपुनर्णवतुलाकाशाहिर्भोन्नलाश्वाक्काभीरुदशांघ्रिरुद्विपुपयःस्थेक्षुदशाम्नास्ततः प्र
द्वा रुंडेइक्षुसकलेयोघृतरुबुस्नेहात्पचेदष्टके क्वाथेःपिप्पलिद्वीप्यसिंधुमधुकद्राक्षोपधूत्थैश्चिः ११
गुल्माशोरुबुवर्षाभिदधिमद्भीजातिशोफोदरप्लीहमेकुंकुमाकैरसक्षिप्तंव्रण्यंसरंवेदनघ्नं ११॥

मधुकंगुडिमधु द्राक्षा औषधं येषिः एषिः क्वाथैः प्रत्येकद्विपलिकैः कल्कीकृतैस्तद्घृतं कुंकुमादिकं
नाम गुल्मादिषुहितं कुंकुमाराणांच व्रणेव्रणघ्नं सरंविरेचनं वेदनाघ्नंकृत् मरुद्भिर्वातन्या
धिः बीजातिः भुक्तांतेवयोद्रोषः शोफोदरघ्नं ११॥

गुरुपंचमूलंबृहत्पंचमूलं सरलात्रिवृत् सिंहीबृहती। रसुनैरंडः एभ्यःप्रस्थार्धंप्रत्येकंपचेत्पक्वे लो
ध्रस्त्विल्वकल्कात्समंघृतप्रस्थाद्वै त्रिफलाद्विकात्साद्विगुणाप्रस्थमिता तन्मवेघटेवारिद्रोणेपचेत् तत्

प्रस्थाद्वैगुरुपंचमूलसरलासिंहीरुवोल्वत्समंलोध्रंत्रिफलांपचेन्न
लयेतत्सात्रदध्याढके सक्षारत्रिपलेहिमानिहविषस्तत्सर्ववातामये
योनिव्यापदिवर्धगुल्मजठरेवातज्वरेवत्रिवृत् १२

घृतंवातरोगादिषुहितं तस्माच्काथात्पात्रेदध्यम्लाढकेपात्रेयवक्षारपलत्रयेकल्के हविषोघृतंमानी स्यद्वि
प्रस्थंपचेत् वातज्वरेत्रिवृतोविनासाध्यं १२

३१

कल्पांतरिका

शोखाब्राह्म्यमृतार्कवल्लिमलयूब्राह्मसोमावरीशोगंपयसाघृ
तंचलकफघ्नायुष्यसारस्वतं

गंनामघृतंचलकफघ्नं वातश्लेष्महरं आयुष्यंआयुर्वर्द्धनं सारस्वतंमेधाकरं॥ध्या॥ ॥७॥

बो·घृत· समाङ्गःसमपर्णः उशा आरग्वधः वृकी वरा पर्पटः उशीरंसेव्यं मूर्वा पीतेहरिद्राद्वयं हिमेवेद
३२ किरात ने वृषआटरूषः वरीशतावरी निंबः भूनिंबतिक्तकः कृष्णापिप्पलीद्वयं छिन्नागुडूची अहोमुस्ता तिक्ताकटुका
कुलकंपटोलेः विषेअतिविषाद्वयं यासोडुरालभा पद्माङ्कःपद्मकः यष्टीयष्टीमधु त्रायंतात्रायमाणा

समाङ्गोयावंग्वधवृकिचरापर्पटोशीरमूर्वापीतेगोप्योहिमवृषवरीनिंबभूनिंबतिक्ताः कृष्णा
छिन्नाद्वकुलकविषायासपद्माङ्कयष्टित्रायंत्येईद्वजइतिपचाष्टद्विरंभःशिवांभः १३ सर्पिस्मि
ग्रु कंप्रदरपिटकाकुष्ठवीसर्पदोहकंडूपोडुश्रममदतमोव्यंगविस्फोटगंडे शोफोन्मादग्रहणि
जठरविद्रधितृड्ज्वरार्तोहृद्भुल्लापकविचलगलार्तोव्रणास्तेषुपित्ते १४

घृतं रुंईइंद्वारुणी इंद्रजोइंद्रयवः इत्यनेनकल्केनतिक्तेनामंपच अष्टगुणंभः द्विगुणंशिवांभः
आमलकीकाथंदत्वा एतत्प्रदरादिषुपित्तेचहितं प्रदरमस्रग्दरं हृद्रुक्हृद्रोगः गतिर्नाडिव्रणः ३२
अस्रंरक्तं १४

४लोहपात्रेःसंयुक्तंअर्थोदितरसोषधैरहितं ४ ४अथअस्मिन्क्वाथेकल्केप्रस्थावशेषेचतुर्थांशावशेषेलोहपात्रेरपि ४सहिते

दृश्यः

वेल्लंविडंगे अक्षोविभीतकः अमलोवीजकः शिंशपाःकृष्णसारः अग्निश्चित्रकः खदिरः
अरुष्कोभल्लातकः अभयाहरीतकी अयोदलंलोहपत्रं एतत्सर्वंपिष्ट्वाविचूर्ण्य अष्टादशवाः
अष्टादशगुणेनवारिणायुक्तं त्र्यहत्रिदिनं स्थापयेत्तोपपच लोहेलोहमयेपात्रेनिक्षिप्य
पाकी अथसूर्यंतापेनंतरंसायंतैरेवचूर्णैरहितेअनलेवक्तोपचं त्रिवारंरसेत्रिगुणशतावरीरसे
दि वेल्लाक्षासनशिंशुपाग्निखदिरारुष्काभयास्योदलंपिष्ट्वाष्टादशवास्त्र्यहंपचरोलोहमयेपात्रे
नले पादशेत्रिवारंरसेसमपयोभृंगापआज्यंचतुस्तुलंक्षिप्यतिनारसिंहमखिलान्रो
गान्नरमंतकं १६ भृंगी

समपयोभृंगापः क्षीरेणमार्कवरसमन्वितं आज्यंघृतंचतुःस्नेहक्काथाच्चतुर्गुणंपच अथ
वातेलेपच तन्नारसिंहनामघृतंतेलंवा अखिलान्रोगान्हरति निक्षिपति जगद्वाह्यं
अंतकोमृत्युः १६ इतिवोपदेवपंडितविरचितायांशतश्लोक्यांघृताधिकारश्चतुर्थः॥४॥ ॥थ॥

२क्षीरेणमार्कवरसमन्वितंघृतंकृत्वतेनतत्

श्री॥अथतैलाधिकारः॥ ॥प्रसारणीप्रसारणी। अश्वगंधाअश्वगंधा दशांगुलिदशामूलं त्रिकंटो गोक्षुरः भरीशतावरी बलाबाट्यालकः द्वौपत्रैकोरंटः रश्वीकंपुनर्णवा राष्णा छिन्नागुडूची गुंजाकपिकच्छु एतास्तुलांशाः प्रत्येकशतपलप्रमाणाः यवानांबदराणांकुलत्थानांचप्रत्येकमाढ

सारिण्यश्वादशांगुलित्रिकंटकरिबलाद्वौपत्रैरश्वीकराष्णाछिन्नागुंजास्तुलांशायवबदरकुल त्थाढकाषट्त्रिकुंभे पक्त्वापूतंतैलपात्रेसमपयसिघटेत्राढकेमूलकोभःशुक्तेमस्त्वारनाले दधिरसइतितैःशोक्तिकैरुड्नतोन्मैः १ स्थयकोशाष्टवर्गोनलसरलसटीबोलगालत्रि जातैर्यष्टीशृंगाटसिंहीभकणनखनिशादंतदारुहिंदीप्यो। मांसीपट्टकटृवजाजीविसन लक्रमिजिच्चोरश्रृंगीकसेरुक्षारौमूलेक्षुराष्णासपटुमिश्रिहिमैः सारणीतैलमेतत् जेभोज्ञारेरुजाश्वखुउक्षयरुजापस्मारभग्नक्षताध्मानोन्मादमनोनिलश्रृतिशिरस्त्वकृवीजवाग्व्याधिषु के षट्त्रिकुंभेअष्टादशोंजलद्रोणेपुपक्त्वाअत्रास्मिन्चूर्णघटद्रोणावशेषसमपयसिक्षीरद्रोणेन

३३

घेन

चुक्रं

सेपुक्रं तैलपात्रंतैलाढकंपंच मूलकोभःमूलकस्वरसः शुक्तं मस्तु आरनालं दधिरसो मांसरसः इत्येतैषट्भि प्रत्येकमाढकप्रमाणैः रुक्तकुष्ठं नलंतगरं अब्दोमुस्ता स्थकुस्थक्का रक्तमंजिष्ठा उशावचा अष्टव गोद्विकाकोल्यौ द्वेमेदजीवकर्षभौ रिद्धिर्वृद्धिःकाकोलीक्षीरकाकोलीमधुकान्वितैरित्युक्तं अनलोभल्लातकः सरलः सटीकचोरः कोलोजातीरसः गोलोमदनफलं त्रिजातकंत्वक्पत्रैला यष्टीयष्टीमधु शृंगाटः प्र॰सिन्धिलुरुक्षः इभकणा नखंनिशा दंतीदमनकः दारुदेवदारु द्विप्पयवानीअजमोदाच मांसीजटिला षट्कटृपूर्वोक्तं अजाजीजीरकं विसंमृणालं कृमिजिद्विडंगं चोरःश्वीरकः शृं गीकर्कटशृंगी कसेरुप्र॰क्षारोयवक्षारः मूलेपुष्करमूलं राष्णा अक्रकुंकुमं पटुसैंधवं मिश्रिश नपुष्पा हिमंचंदनं एभिःशोक्तिकैः प्रत्येकमर्द्धपलिकः एतत्सारिणीतैलंजेभादिपुहितं जे भाउक्षारः ऊर्ध्वगतः जराहृद्रुजं खुउक्षातरक्तं क्षयोराजयक्ष्मा रुजाशूलं अपस्मारः भग्नं क्षतंउरक्षतं आध्मानमुदरोपः उन्मादः मनोव्याधिर्मनोभ्रमादिः अनिलव्याधिः आदेप कादिः श्रुतिव्याधिः बाधिर्यादिः शिरोव्याधिः शिरःशूलादिः बीजव्याधि बंध्यादिपुहितं॥२॥॥

नलोदेवनलः

यो

यु

३३

माषः उमाअतसी सणः एषांबीजानि शेर्यकः कुरंटकः यवः टिंटुः शोनाकः आजेआजमोसे
एषांक्वाथः मस्तुदधिमंडः अम्लकांजिकं व्योषत्रिकटुकं उषा मिश्रिशतपुष्पा सिंधुसैंधवं गा
लेमदनफलं सरणीसारणी राष्णा ननंतगरं अश्वाअश्वगंधा क्षुरोगोक्षुरः एभिः सहितंसर्पि
र्नोरुबूकागुडूच्येरंडाभ्यांसहितं
माषोमासणवीजंसेयकयवक्षुद्रात्रिकंटोर्पभीकार्णासालिकुलत्थाटिंटुबदराजकायमस्त्वम्लकेः
व्योषोयामिश्रिसिंधुगालसरणीराष्णानताश्वाक्षुरणापाठाकिंजविषासुपुष्करबलाचीडासुराजाक्षुरैः स
र्पिर्नोरुबूमाषतैलमवबाहुद्वोगशोषापतानासेपाढ्यमरुत्त्रिकावयवरुग्रहैकपार्श्वहृत्कंपार्दितं ४

एकांगवायुः
तैलेनाम अवबाहुदिसुहितं अवबाहुः अर्दोगशोषः अपतानकः आक्षेपकः आढ्यमरुत
आढ्यवातः त्रिकरुक्त्रिकशूलं अवयवरुक्अवयवशूलं दोःकंपोबाहुकंपः मूर्धकंपः अर्दि
तएकयामः अत्रतैलमाषादिक्काथः मांसक्काथः मस्तुकांजिकंचेतिचत्वारिंड्याणि ४ ॥७॥

६२

अर्दितादि रुक्चूकभेदः

क्षोरोगयवक्षारमजिक्षारो मूलकभस्ममूलकभस्मक्षारः हिंग मिश्रिशतपुष्पा रुक्कूष्टं शुंठी त्रि
पटुसौवर्चलसैंधवविडानि ओद्भिदंकाचलवणं भूर्जग्रंथिःभूर्जपत्रं सरंदेवदारु उषावचा शि
ग्रुर्मोभाजनं रसजेरसोजनं अद्दोमुस्ता तेनक्षारादिकल्केनरोगभः कदलीस्वरसः मेथुरु
क्रूरुकभेदः शूरुकरसःमानुलिंगरसः एभिर्भिन्नैः एथकुक्तैश्चतुःप्रस्थैकंचतुर्गुणैः तैलक्षीर च

क्षोरोमूलकभस्महिंगुमिश्रिरुक्शुंठीत्रिपटुसौवर्चलाद्भिदंभूर्जग्रंथिरुग्रोषशिग्रुरसजाद्यैतैनभिन्नैश्चतुःप्रस्थो
गोमधुशुक्तपूरकरसैःस्यात्क्षारतैलंक्षयवार्तौवातासृजितैलपिंडमरुणागोपीमधूच्छिष्टैः ४ ॥७॥

तैलेनेनामस्यात् श्रवणार्तौकर्णरोगेषुहितौ॥ ॥पुनस्तस्यैवश्लोकस्यावशिष्टेनपदेनान्यतैलवक्ति
वातासृजितैलपिंडमरुणागोपीमधूच्छिष्टैः अरुणामंजिष्ठा गोपीमाक्षिका मधूच्छिष्टंमेणमि
त्यर्थः क्षणाक्षिप्ता एभिःमिश्रितैःपिंडतैलंनेनेनाम वातासृजिवातरक्तेहितं ४ ॥७॥ ॥७॥॥

१ इडेंगोलियमूनतंतगरारुकुकुष्ठमेदोमेदालकडीतिभाषायांविशिखासुनर्नवा।

बोलेतेल ३५

काणाकाकोली अश्वाअश्वगंधा मिशिशातपुष्पा मांसीजटिला अरुणामंजिष्ठा रास्ना उशाव चा वलावाल्यालकः लिशाशालिपर्णी हिमचंदनं सुरदेवदारु एभिःकल्कीकृतैर्वरिवारिणि शतावरीस्वरसैतेलेनतुल्येक्षीरचद्विःतेलद्विगुणेक्षीरे सिद्धतैलेअभीरुतैलंनाम अनिलव्याधौ एलातृष्णि

काणाश्वामिशिमांसिहृनतरुकुमेदौविशाखारुणारास्नेलोयबलाशिराहि
मस्कैरेस्तुल्यैर्वरीवारिणि क्षीरचद्विरक्षीरतैलमनिलव्याधौ खुडेवर्धमानि।
क्षीणेकुष्ठजरास्यशोषवधिरव्यंगास्रपित्तज्वरे ६

वातरोगे खुडेवातरक्ते वर्धमानेअंत्रवृद्धौ क्षीणक्षयरोगिणि कुष्ठेपीदे जराहृतं आस्य शोषेमुखशोषः वधिरेवाधिर्ये व्यंगमुखलांछनं अस्रपित्तरक्तपित्ते ज्वरः एकुहिते ६

३५

भोगः नीपोराजकदंबः औषधंशुंठि पटुसिंधवं शिलामनःशिला स्वर्णदुग्धास्वर्णक्षीरी कदंबः स्त्रीप्रियंगुः निर्गुंडिसिंधुवारः दधिश्रीवेष्टकः रुरुदेवदारु रुबुरेरेडः श्रीबिल्वः पुरोगुग्गुलुः एंडीइंडवारुणी अब्दोमुस्ता तार्क्ष्यरसोंजनं रंजनंकंपिल्लः अलोहरितालं

भोगःनीपोपधपटुशिलास्वर्णदुग्धाकदंबः स्त्रीनिर्गुंडीदधिसुरुबुश्री
पुरैरंडाब्दतार्क्ष्ये तुल्येकेस्तुकुपयसिरजनालानलेवज्रतैलंहत्यशोरुर्गी
तिचलकफैलग्गदग्रंथिमालाः ६

वज्रतैलंनाम

अनलोभल्लातकः एभिःकल्कीकृतैः अर्कस्तुक्पयसिअर्कक्षीरेस्तुहीक्षीरेचमिलितैतैले नतुल्यसिद्धंवज्रतैलंनामाशोंडुर्नाम अरुर्व्रणः गतिर्नाडीव्रणः चलोवायुः कफश्लेष्मा ग्रंथिः ग्रंथिः मालागंडमालाएतान्रोगान्हंति ६

MEMORIAL

पंचाघ्रित्रयंमद्रुस्वमध्यानिपंचमूलानि तत्रमद्रुस्वव्याख्यातं बलापुननैवेरंडभूर्पपर्णी
द्वयेनच मध्यमंपंचमूलेस्यानृष्टंसहिशिरीरितं पुनर्णवाद्वितिविशेषणाद्रुस्वंशालिपर्णीपृश्नि
पर्णीरहितं मध्यममायपर्णीमुद्गपर्णीरहितं पारिभद्रः कंटकिंशुकः वेल्लिकाअतिबला

पंचोघ्रित्रयपारिभद्रवल्लिकाश्वागारणीगोवैहपर्ण्यैनोदशपालिकापचघटेतैलाढकेक्षीरिकेः
रुग्दृश्वाकमिश्रीजरापटुचतुःपर्णीनतैलाहिमायाश्वाकंद्रस्नासुरैःसमवरीतैलेचतुर्गोपयः ७ ६ तोयं
मन्याकंदहनूर्मेदस्तरलेकंगोगोपेंद्रिभ्रेंद्रोवर्धमेनिवातरोगिपुनर्नाश्वेभपुनर्नायणं ७॥

अश्वाअश्वगंधा सारणीप्रसारणी एतादशपलिकाः प्रत्येकंदशपलप्रमाणः वावेहजलद्रोणच
तुष्केपच तस्मिन्क्वाथेद्रोणावशेषेतैलाढकंपच रुक्कुष्ठं दृश्वाकपुनर्णवा मिश्रीजातपुष्पा
जटाजटामांसी पटुसैंधवं चतुःपर्णीशालिपर्ण्यादिचतुष्टयं नतैलगरं गुल्महृदिः हिमंचं
दनं उशावचा अश्वाअश्वगंधा दृद्रद्रोलेचं रसारास्ना सुरदेवदारु एभिर्द्रव्यैकैर्द्विपलप्र ३६.

४पयःक्षीरंतस्यापिषड्भागः

वरीतोये

मांसैः कल्कीकृतैः समैर्नुल्यंशतावरीमांसं चतुर्गोपयःचतुर्गुणंगोक्षीरं तत्सिद्धंतैलंनारायणंनाम मन्या
ग्रहः कंठग्रहोहनुग्रहश्च रक्तेःदेतन्यया एकांगग्रहोपःपक्षवधः इंद्रियभ्रंशोनेत्रादिनाशः वातरोगिणंनरंभेभ्यश्च ७॥
युक्त्यंघ्रिःदशमूले कुलत्थः कोलंवदरं यवः एषांक्वाथस्यैकोभागः तैलंतिलतैलं तस्याप्यैकोभागः व शा
लोभः वलाक्वाथस्यास्यषड्भागाःएतत्सर्वंमिलितंपचेत् पटुसैंधवं वरीशातावरी रक्तासंनिष्ठा विदारीभ्

युक्त्यंघ्रिकुलत्थकोलयववाश्मंतैलंवलोभःपयोंशाःपटुपटुतदिंदुपचेत्पटुवरीरक्तविदारीनतैः ८ गो क्षीरतुल्य
पीयुक्तमिश्रीदारुजीवनवलाबृहत्रिजातागरुश्रेष्ठाबोलविजयासरलैसरलैर्याश्वाजटारुग्धिमैः सृतौ।
वातमरुद्भगार्तिपुवलीतैलंज्वरोन्मादयोर्मूत्राघातहृत्पार्श्वमर्मकसनेगुल्मोत्रवृद्धिक्षये ९ ॥७॥

कुष्ठोरुः नतैलगरं गोपीयुक्तारिवाबृहत्यं मिश्रीजातपुष्पा दारुदेवदारु जीवनोर्जावेल्वादिगणः वला
वाट्यालकः वृद्धोलेचं त्रिजातैलंकुष्ठंचैलाअगरुजीवकं श्रेष्ठात्रिफला बोलोजातीरसः विजयावा
पुनर्णवा सर्जःराळा सरलश्वीदः उशावचा अश्वाअश्वगंधा जटाजटामांसी रुक्कुष्ठं हिमंचंद
नं एभिःकल्कीकृतैस्तद्वत्तैलंनाम सूतिकागंगेवातरोगं योनिरोगंचज्वरादिपद्वैनास्तिमर्मसु कासे गु

बातरोगे ल्मादिषद्विता ९

बो-ष्टेतैल- वाट्याक्कापुष्करमूलं उशावचा मिशिशातपुष्पा सटीकचोरः कणापिप्पली यष्टीयष्टीमधु दारुदेव
३५ दारु अग्निश्चित्रकः रुक्कुष्ठं श्रीबिल्वं राठंमदनफलं एभिःकल्कीकृतैः द्विपयसिद्धिगुणंक्षीरं सिद्धं
अन्वासनयोग्यत्वा दन्वासनतैलं मृदानिलान्मूढवातान्जयति॥विंबिसीप्रवाहिका अतिभ्रूले स
ना तिरुजिगुदस्तावे गुदरुक्गुदव्यथा वंक्षणाहोवंक्षणावरोधः पिछासक्कूपिछास्तावः कृछ्रंमूत्रकृ

वाट्याक्कायामिशिसटिकणायष्टिदार्वभिरुक्श्रीराठंमदान्जयतिमरुत्तोद्विपयोन्वासंतैलं विंबिश्य
ना तौसतिरुजिगुदवंक्षणाहपिंछासक्कष्ठ्यात्युल्लितिमलरुधिश्रोणिष्ठीरुसादे १० लक्कजीवामधु
वेल्लसिंधुनतयष्टैरंडरास्नामिशिविश्वंभृंगकंतैलदुग्धमितिषट्विंदूर्ध्वरुङ्नावनं १०॥

ष्ठं अत्युल्लितिरत्युल्लानं पुनःपुनःप्रवृत्तिःपुरीषस्य मलरुक्मलावरोधः श्रोणीसादःष्ठीवसादः
लक्कलंगवक्क उरःसादश्चेतिषुद्दितं॥१०॥॥लैकवरांगं जीवाजीवंती मधुमधूकसारः वेल्लुविडंगं सिंधूसैंधवं
दुग्धं नतंतगरं यष्टीयष्टीमधु एरंडोरुबुः राष्णारसना मिशिशातपुष्पा विश्वंभृंडी एभिःकल्कीकृ
तैःभृंगतैलंपचेत् भृंगकंभृंगोदकंमार्कवंस्वरसः दुग्धंक्षीरंतैलाच्चतुर्गुणंइत्येतत्पिंडतैलंनामउ ३७
क ध्वरुक्ऊर्ध्वजत्रुरोगेषुनावनेनस्यं १०॥

क्षारः

मधुरस्ना मूर्वांसर्जिःसर्जरसः गदःकुष्ठं अरुणामंजिष्ठा जतुलाक्षा निशाहरिद्रा विश्वंभृंडी एभिःक
द २ ल्कीकृतैःषट्कटूवरं षट्कटूवरंधिसारःरसदलंदध्युष्णतक्रइत्येकएवंसिद्धंयत्तैलंतदभ्यंगाज्जीर्ण
ज्वरंज्वरादहज्जीतंचशमयति॥ ॥रक्तामंजिष्ठा पीताहरिद्रा उत्पलेनीलोत्पलं हिमंचंदनं बलावाट्यालकं॥
गैरिकंगिरिसत् अरिष्टारक्षोबीजः यष्टीयष्टीमधु लामज्जोएषामंभःक्वाथः दध्येभोमस्कं जतुभोलाक्षा लामज्जकं

स्व मूर्वासर्जिगदारुणाजतुनिशाविश्वैस्कषट्कटूवरंयज्जीर्णज्वरदाहज्जीतमशनंतैलंतदभ्यंगतः
रक्तात्पीतोत्पलहिमबलागैरिकारिष्टयष्टीलामज्जोभोदधिजतुतुषांभःपयःशुक्तकुंभेः मूर्वारास्ना
मिशिस्थिरबलायष्टितिक्तारुणश्वारुकुंकोलद्विनिशिनलदोशीरपद्माक्षज्जीतेः लाक्षातैलाभ्यलंच
रिपुनरवानस्त्रपुंड्रेश्वपात्रंगर्भबालेज्वरचलगंदंदृग्रहश्वासदाहे

षण्णां रसः तुषांभःकांजिकं पयःक्षीरं शुक्तंचुक्रं एषांकुंभैःषड्विधैणैः मूर्वा रास्ना मिशिशातपुष्पा स्थि
रंदेवदारु बलावाट्यालकः यष्टीयष्टीमधु तिक्तकटुका अरुणामंजिष्ठा अभ्याअश्वगंधा रुक्कुष्ठं
कोलंरेणुका अहोमुस्ता द्विनिशाहरिद्रादयं नलदंमांसी उशीरंसेव्यं पद्माक्षःपद्मकः शितंचंदनं

श्रीरकः

बो॰तेल॰लवंग तचैलवकु रिपुनखीनखं नखीवेजुलः पुंड्रपुंडरीकं एषिः कल्कीकृतैः लाक्षातैलाभ्यांदकेसिद्धं
३८ गर्भरोहितं चलोवायुः गंदेहेराजयक्ष्मा लाक्षातैलमितिनाम्नाध्याहारः कर्तव्यः इतिलाक्षातैलं
अथगुडूच्याद्यतैलानि छिन्नागुडूची रास्ना क्षुरोगोक्षुरः वरीशतावरी बलावाट्यालकः सारणीप्र

छिन्नाराष्णाक्षुरवरिबलासारणीश्वेर्यकाश्वाकल्केक्वाथःपयसिप
वनघ्नानितैलानिचांष्टौ

सारणी श्वेर्यकः कुरंटकः अश्वाअश्वगंधा एषांप्रत्येककल्कक्वाथैःपयःसिद्धानिअष्टौतैलानि गुडू
चीतैलं राष्णातैलमित्यादि पवनघ्नानि वातव्याधिहरणानिभवंति इतिगुडूच्याद्यष्टौतैलानि ३८
१इतिप्रत्येकौषधैकल्कक्वाथेनद्यथकृतैलंभवति॥

३उत्पलपद्मकंमृणालंबिसौपंककर्दमःनीलीनीलोत्पलंनीलोअंजननेत्रौतांजनोभल्लातकः एतेषांसमाहारः

अथमहानीलतैलं काश्मरीश्रीपर्णी अर्जुनःककुभःतयोःपुष्पं जांबवंजंबूफलं हिमंचंदनं
श्यामाप्रियंगु अरुष्णमंजिष्ठा अयोअगरु वराश्रिफला पिंडीतोमदनः अग्निश्चित्रकः कणापिप्पलीमरुवकः
कसीसं लीअसनोबीजकः४आम्राश्रिःचूतफलास्थि४कासीसं पुंड्रंप्रपौंडरीकं मदयंतीमृगयंतीबाकुची
सोमराजी तिल्वकोलोध्रः एतैस्तुल्यैःसमभागैःसणबीजंसणस्यबीजं मोरसदलंतुलसीपत्रं अर्कं

काश्मर्यर्जुनपुष्पजांबवहिमश्यामारुष्णायोवरापिंडीताग्निकणाशतोत्पलमृणालपंचनिल्यंजनैः भ
ल्लाम्रास्थिकसीसपुंड्रमदयंतीबाकुचीतिल्वकैस्तुल्यैर्द्विसणबीजसोरसदलैर्केष्टाकमातार्करैः १५
यष्टीभृंगकुरंटकश्वशितिभिर्द्विधेक्षुतैलंमहानीलंधात्र्युदकेकलोयसिपचेज्जात्वूर्ध्वकोशार्तिषु १५॥

एआदित्यभक्ता कामाताकाकमाची स्फुरंदेवदारु यष्टीयष्टीमधु भृंगोमार्कवः कुरंटःश्वेर्यकः एते
द्विःद्विगुणैः द्वेधेनीलनीलतराभ्यांवर्णाभ्यांद्विरूपतेमतिमितिभिः नीलवर्णैरेवमर्वैः कल्कीकृतैः
अक्षतैलंविभीतकमज्जातैलं धात्र्युदकेआमलकरसे आयसिलोहपात्रेअर्कैतःसूर्येणापात्पचेत्
पाच्यं महानीलंनाम जत्रूर्ध्वरोगः पलिता॰दयस्तेपाहितं इतिमहानीलतैलं

वो०तैल ब्राह्मीभोब्राह्मंमंडूकीरसः अर्कपयःअर्कक्षीरं गृहधूमोगोमयरसः कटुस्नेहःसर्षपतैलं एतन्मि
३९ द्वि: श्रीहतंविषेणविषाच्चप्रत्येकंद्विगुणैः कुंभःगोमूत्रेणपिष्टैः कल्कीकृतैःपचेत् कुंभस्त्रिगुणा अद्वोमु ष्ट
स्ता उषणमरिचं रात्रियुक्तहरिद्राद्वयं सुरदेवदारु हिमंचंदनं तत्रतैलेब्राह्मीरसादित्रयंमिलितं

ब्राह्मीभोर्कपयःगृहधूमकटुस्नेहंविषणापचेत्कुंभाद्योषणरात्रि
युक्तसुरहिमेहिर्मूत्रपिष्टैःपचेत् १६ इ०बोपदेवकृतंतैलाधिकारः

तैलाच्चतुर्गुणंकार्यं एतत्तैलंअपचेगंडमालायांहितं १६ इतिश्रीबोपदेवपंडितविरचितायांशत
श्लोक्यांतैलाधिकारः

३९

४जखदिरवृषोशीररक्तापटोलीछिन्नोद्यापद्मकेंडीइ

॥श्रीगणेशायनमः॥ ॥अथक्वाथाधिकारः॥ ॥ब्राह्मीब्रह्ममंडूकी रुक्कुष्टं यष्टीयष्टीमधु तिक्तक
टुका इंद्रजःइंद्रयवः खदिरोगायत्री वृषोवासः उशीरंवीरणं रक्तामंजिष्टा पटोलीकुलकः छिन्नागु
डूची उद्यावचा पद्मकःपद्मकाष्टं रेंडीइंद्रवारुणी इंद्रकुटजः हिमंचंदनं वृकीपाठा विषातिविषा

ब्राह्मीरुग्यष्टीतिक्तेंद्रहिमहरिविषापटोपेरिएमूर्वागोप्योभूनिंबकुंभाभ्यसनवरिनिशा
रोहिणीश्रियुदंती त्रायंतीयासविश्वाग्वेधहृमिहवरावृंदलेखाबुरुक्षःभृंड्योमूत्रेंद्रुराजीपुर
ष्यगएयग्वाकृतैःक्वाथयुक्तः १ विस्फोटस्त्रिक्तकुष्टव्रणहृमिखुडवीसर्पमेहज्वरेषु १।

पर्पटः अरिएःनिंबः मूर्वामधुरसा गोप्योसारिवाद्वयं भूनिंबःकिरततिक्तकः कुंभास्त्रिगुत् अ
ग्निश्चित्रकः असनोवाजकः वरोशातावरी निशेहरिद्राद्वयं रोहिणीप्रसिद्धा श्रियुसोभांजनं दं कटुकी
तीनिकुंभा त्रायंतीत्रायमाणा यासोद्रुरालभा विश्वेशुंठी आरग्वधः शाम्याकः हृमिहेविडंगं वरा
त्रिफला अद्दोमुस्ता इंद्रलेखाबाकुची अंबुवालकं अरुष्कोभल्लातकः एभिःकृतः क्वाथोयुक्तः

क्वाथःमहा

वो॰क्वाथ॰ साचशुद्धः प्रतिपानात्यातव्यः अथमूत्रादिभिस्त्रिभिः एथकुर्क्षेतैः अएथकुर्क्षेतैमिश्रितैःपात तैर्वा
४० अथवा व्यः मूत्रेगोमूत्रे इंदुराजीवाकुची पुरोगुग्गुलुः अयंक्वाथोविस्फोटादियुक्तः विस्फोटाःदग्धनि अग्नि
भाःस्फोटाः श्वित्रंकिलासं कुष्ठंकुष्ठव्याधिः व्रणंक्षतं कृमयोजंतवः खुडंक्षातरक्तंविसर्पः मेहःज्वरः॥१॥

त्रैराण्यंत्रैयंयासाव्हरुवृषविषाश्वव्यश्वीकृष्णा व्याघ्रीयुग्मारुधान्योयमिशिवरिबल्वे
लुरीविश्वपथ्याछिन्नासत्यग्वेधाश्वाक्षरयुतमनिलेसंधिमज्जास्थिचाभा २ मुंडीदीप्यादिमुंडी
क न्यतमजैरजसाजानुजंघाहनूरूखल्लीपक्षार्तिखर्वांमपवनचलनश्लीपदकोष्ठशीर्ष स्वापा
र्शोवर्ध्मगुल्मार्दितखुडनहनैकुक्कारुहृज्जरोगे ३॥

त्रैरास्नमिति॥ त्रैर्यःकुरंटः यासोदुरालभा अश्वोमुस्ता रुवुःएरंडः वृषोवासा विषाःतिविषा चव्यंचविका ट
श्वीकृपुनर्णवा कृष्णापिप्पली व्याघ्रीयुक्तद्वहतीद्वयं दारुदेवदारु धान्येकुस्तुंबरी उशावचा॥
मिश्रिशातपुष्पा वरीशातावरी बलाबाल्यालकः बेल्लूरीबृहदारु विश्वंसुंठी पथ्याहरीतकी॥ ४०

एतेषांसमाहारः

त्र
छिन्नागुडूची सटीकचोरः आरग्वधःशाम्याकः अश्वाअश्वगंधा क्षरोगोक्षरः एभिर्युतंगृत
त्सर्वं त्रैराण्यंत्रिंणयाराण्यायुक्तं त्रिगुणंतंचएकोपधापेक्षयाएषक्वाथः आभादिचूर्णेनमुं
दीप्यादिचूर्णेन ड्यादिचूर्णेनवामिश्रितोपातव्यः सचअनिलादोहितः अनिलोवातव्याधिः संधिमज्जा
स्थिच संधिवातेमज्जावातेअस्थिवाते जानुजंघाहनूरो जानुवातेजंघावाते हनुवातेउरूवातेच
खल्लीविश्वाचीगृध्रसीचक्रे खल्लीतीव्ररुजान्वितेयुक्ता पक्षार्तिःपक्षवधः खर्वोवामनः आमवनः
आमवातः चलनकंपः श्लीपदंपदाद्यश्वयथुः कोष्ठशीर्षजानुश्वयथुः स्वापःअंगसुप्तिः अर्शो
दुर्नाम गुल्मंवातग्रंथिः वर्ध्मांत्रवृद्धिः अर्दितमेकायामः खुडंवातरक्तं नहनमानाहः कुक्कु
तत्र भग्नएहः हृद्रोगः बीजरोगः आभादिचूर्णे आभाराण्यादिवरीत्यादिचूर्णे दीप्यादिचूर्णे दीप्यत्रं
थिकर्णीपर्णीत्यादिनोक्तं सुंठ्यादिचूर्णे अलंबुषागोक्षुरकत्रिफलानागरामृता यथोत्तरंभागवृद्ध्या
श्यामाचूर्णेचतत्समं इत्यन्यत्रोक्तं श्यामात्रिवृद्दारुकः हरीतक्यक्षधात्रीभिःप्रसिद्धा त्रिफलाक्रमा
त् इतित्रिफलाभागवृद्धिक्रमः च॥ त्रिद्व्येकभागपवनक्षधात्रीहरीतकीनांक्रमवर्धितानां पित्तेभयाक्षामल
कीभयानांतद्वत्कफेभयाकृमिगैरियुक्तं एकाहरीतकीत्रयाद्वेवनुविभीतकी धात्रीफलानिचत्वारित्रिफलेयंप्रकीर्तितेत्यपिच।

मूर्वामधुरसा भांगश्फेंजी इंद्रः कुटजः कटुसर्षपः कबरीअजगंधा स्नुक्कुरुधा विषातिविषा षट्कट्
पटूपर्णं उशावचा जीरेजीरकद्वयं कोंतीरेणुका इंद्रजःइंद्रयवः फलेमदनफले हकीपाठा वेल्ल
विडंगं हिंगुरामठं एलात्वक् हीप्पीअजमोदा देवकामहानिंबः तिक्काकटुका अरलुटिंटुकः ए
षकाथश्चलादिषुहितः चलोवायुः कफश्लेष्मा गुल्मोवातग्रंथिः मेदश्चतुर्थोधातुः प्रतिश्यायीन

ज मूर्वाभांगश्इंकटुकवरीस्नुग्विषापट्कट्या ३ जीरेकोंतीइंजफलहकीविल्वहिंग्वेलदीप्प्यैइंद्रकोतिक्का
रलुचलकफेगुल्ममेदःप्रतीक्ष्या मेहार्शोल्पानलरुमिरुजाढ्यानिलाधाज्वरामे ३॥।

सः मेहःप्रमेहः अर्शोदुर्नाम अल्पानलोवन्हिमांद्यं कृमयोजंतवः रुजाशूलं आढ्यानि
लेःआढ्यवातः उरुस्तंभः आध्मानंज्वरः आमोआमदोषः हिंगुनाकाथयोग्यत्वात्प्रति
वापत्वं मदनफलेतुवमननिरूहप्रयोगेप्रक्षेप्यं नतुशमनप्रयोगे उक्तंच त्रयस्त्रिंशादिमेदो
क्तावर्गास्तेपुत्वलाभतः युंज्यात्तद्विधमन्यच्चद्रव्यंजह्यादयोगिकं॥३॥॥॥ ॥छ ॥छ ॥छ ४१

२सटिकचोरःरुबुएरंडःएतद्वितयंत्रिःप्रत्येकंत्रिपलप्रमाणं।

दारुदेवदारु छिन्नागुडूची अश्वाअश्वगंधा अरग्वधःशाम्याकः मदनंमदनफलं बलाबाट्यालकः॥
कृष्णपेंचोंपिकृष्णपंचमूलं राष्णा हस्त्रीकपुनर्णवा एतत्सर्वंपलिकं प्रत्येकपलप्रमाणं सलिलेद्वाद
के आढकद्वयेप्रमाणेउदकेनिक्काथ्यष्टांशशेषेकर्तव्यं स्त्रीप्रियंगुः तार्क्ष्यैरसांजनं अब्दोमुस्ता इंद्रसः
इंद्रयवः उशावचा मिञ्जिष्ठातपुष्पा कणा हपुषा यष्टी एषानवानांनवभिः कर्षैः चूर्णीकृतयोजं

दारुछिन्नाश्वगंधार्ग्वधमदनबलाकृष्णपेंचोंपिराष्णा ४ हस्त्रीकृपालिकंत्रिःसटिरुबुसलिलेद्वाढके
क्ष्यंशशेषेस्त्रीतार्क्षेइंद्रजोयामिञ्जिष्ठाकणहपुषायष्टिकैर्पलैर्निरूहो रुग्गुल्माशोंग्रहणीषुपर
नसर्वगेषोविशेषात् ४॥। द्राक्षापद्मकहद्दिजीवनतुगाशृंग्युद्दिबुंड्राऽमृता ५ स्तन्यःप्रीणनहृद्यहृ

ष्यानिरूहोरोगादिषुहितः अधोगतेपवनेविशेषाद्धितः रुक्शूलं गुल्मोवातग्रंथिः अर्शोदुर्नाम
अश्मअश्मरी वर्ध्मअंत्रवृद्धिः ग्रहणीग्रहणीदोषः सर्वांगपवनसर्वांगवातः॥४॥॥छ॥द्राक्षासट्टीका
पद्मकंपद्मकाष्ठं हद्दिः जीवनोजीवंत्यादिद्राकः तुगातवक्षीरी शृंगीकर्कटशृंगी हद्दिः पुंड्रवेंडरंकं अमृता
गुडूचीकाश्यस्तन्यःक्षीरवर्द्धनः प्रीणनस्तर्पणकारकः हृद्यंशुक्रकारकः बृंहणःपुष्टिकारकः मरुत्पित्तप्र
णुत्वातपित्तघ्नःजीवनश्च ५॥इतिद्राक्षादिः॥छ॥

MEMORIAL

अथभूनिंबादिः भूनिंबः किराततिक्तकः अब्दोमुस्ता दशांघ्रिदशमूलं दार्विभकर्णा देवदारु इभकर्णगजपिप्पली तिक्तकटुका इंद्रजःइंद्रयवः अल्पाकुस्तुंबरी औषधेयुतः एषक्वाथोमूर्छादिषु कैसन्निपातेहितः मूर्छासंमोहः तंद्राप्रलापकः अरुचिरोचकं प्रलापोऽनर्थभाषणं कसनःकासः श्वसनःश्वासः शोषोदाहः ध॥ अथविषाण्यादिः विषाणीसपर्णी अग्निश्चित्रकः शोषीकुरं

भूनिंबाब्दशांघ्रिदार्विभकर्णातिक्तेंद्रजौषधंमूर्छातंद्रारुचिप्रलापकसनश्वासेषुसर्वज्वरे ध॥
मेदोशुल्मविड्ध्वनिलकफशिरार्तौविषाण्यग्निशोषीमाषाश्वीदंभमूर्वागोक्षुरवरणवरीशिग्रुमेषीकरंजो ध॰

दद्वयं व्याघ्रीबृहतीद्वयं श्रीबिल्वः दर्भोकुशः मूर्वा अर्गटःआर्तगलः वरुणः सेतुवृक्षः वरी शतावरी शिग्रुर्भोजने मेषीतकोरीद्वयं करंजोकरंजद्वयं एषक्वाथोमेदःप्रभृतिषुहितं मेदश्चतुर्थोधातुः अकृताग्निमांद्यं गुल्मःविड्धिःनाभ्यादिप्रदेशजाताः पिटकाः अनिलोवायुः कफश्लेष्मा शिरोर्तिशिरःशूलं ध॰ इतिविषाण्यादिक्वाथः॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥छ॥ ४२

४नीलकुरंटकः

अथशृंग्यादिक्वाथः शृंगीकर्कटशृंगी उशावचा पर्पटःपित्तपापडा कट्फलंच तृणंरोहिषं शरं देवदारु भोगवल्लिजा अब्दोमुस्ता विश्वंयुतं अभयाहरीतकी अल्पाकुस्तुंबरी एषक्वाथःकासादियुक्तितः कासःकासरोगः॥ श्वासःश्वसनं आस्यरोगोमुखरोगः पार्श्वार्तिपार्श्वशूलं शोफःशूययुः अथपथ्यादिः पथ्याहरीतकी ग्रंथिःपिप्पलीमूलं अब्दोमुस्ता तिक्ताकटुका आरग्वधःशम्याकः एष

शृंग्युशापर्पटःकट्फलतृणशरभार्ग्यब्दविश्वाभयाल्पाकासःश्वासास्यरोगःज्वरबलकफहृत्कुक्षिपार्श्वार्ति शोफ॰ ध॥ पथ्याग्रंथ्यब्दतिक्तार्मेधमनिलकफार्तिज्वरामेहिमाल्पाछिन्नापद्मकनिंबज्वरवमिकफहृद्पित्तदाहक्षुदामे ७॥

क्वाथः अनिलादिषुआमदोषेचहितः अनिलःकफः अर्तिशूलं ज्वरस्तापः आमआमदोषः॥ ॥ हिमाल्पादिश्च हिमंचंदनं अल्पाकुस्तुंबरी छिन्नागुडूची पद्मकंपद्मकं निंबपिचुमंदः एषक्वाथःज्वरादियुक्तितः ज्वरस्तापः वमिर्छर्दिः कफः तृट्तृषा पित्तंदाहः अकृताग्निमांद्यं आमः आमदोषः ७॥

मापुः

अतिविषादिः विषातिविषा अंबुवालकं श्रीबिल्वबिल्वं इंद्रजंइंद्रयवः अब्दोमुस्ता एषक्वाथः सास्रे
सरुग्गातिसारे सास्रेसरक्तेसरुक्सशूलसामेवा अतिसारेहितः अथबिल्वादिः श्रीरित्यादि श्रीबि
ल्वबिल्वं अंबुवालकं धनाकुस्तुंबरी औषधंशुंठी एषक्वाथः साक्षद्विबंधे अक्षद्वग्निमांद्ये विबंधे
मलरोधः एषहितः अमृतमित्यादि अमृतागुडूची विषाऽतिविषा अब्दोमुस्ता इंद्रःकुटजः भूनिं

सास्रेसाक्षद्विबंधेज्वरेऽतिसरुग्गातिसारेविषांबुश्रीद्वींद्रश्रीवुधानोषधममृताविषाबिल्वभूनिंबविश्वा ७॥
मुस्ताशिग्रुवत्सकपर्णिकिलिमंसोवेल्लकृष्णाहमो ८ कृष्णातोशोषरुधिक्षुरार्ग्वधशिवायासाइमभित्सोपले ८।

वकिरातातिक्तकः विश्वंशुंठी एषक्वाथः ज्वरेचातिसारेसरुग्गातिसारेहितः ७॥ मुस्ताघनः शिग्रुसो मेतद्विरेचयेत्पाणिभि
भोजनं वरात्रिफला आरग्वधपर्णिसूषकपर्णिकिलिमंदेवदारु एषक्वाथः वेल्लविडंगं कृष्णापिप्पली
अनयोःप्रतिवापेसहितः कृमीञ्जंतुरोगेहितः ८ इतिमुस्तादिः अथगोक्षुरादिः कृच्छ्रेत्यादि गोक्षुरो
गोक्षुरकः आरग्वधःशम्याकः शिवाहरीतकी यासोऽश्मभित्पाषाणभेदः उपलयाशर्करया ४३
सहितः कृच्छ्रेदोहितः कृच्छ्रमूत्रकृच्छ्रं अर्तिःशूलं शोथोदाहः मूत्रशोथः इतिगोक्षुरादिः॥ ८।

२एषक्वाथः

४णीकटुकी।अजाजोज्योजीरकद्वयं।

अथहरिद्रादिः निशायुक्तहरिद्राद्वयं सप्ताह्वासप्तपर्णः पटोलःकुलकः वेत्रःप्र॰ खदिरोगायत्री अरि
ष्टोनिंबः अब्दोमुस्ता वासाआटरूषः अमृतागुडूची एषक्वाथः विस्फोटादिषुहितः विस्फोटः अग्नि
दग्धनिभःस्फोटः ज्वरस्तापः शीतपित्तंउदर्दः विषंगरलं विसर्पःप्रसिद्धः मसूरीमसूरिकाव्याधिः ८॥
अथदीप्यादिः दीप्योयवानीअजमोदाच रोहि ष्टयुशूलजीरकं मिशिशृतपुष्पा खदिरोप्र॰

विस्फोटज्वरपित्तशोथविषवीसर्पमसूरीनिशायुक्तसाह्वपटोलवेत्रखदिरोरिष्टाद्वासामृतं ८॥ दी
प्योरोहीष्टयुमिशिस्वदिरस्वर्णीमोचान्नमाल्लावेशवाल्क्यामशूगासनमितिसरसंस्त्रीषुसद्यःप्रसूता ९। दा
र्वीभूनिंबभल्लीतिलदर्पपरजसाद्वंसमधुस्रंयोनोश्रेष्ठाभूनिंबनिंबामृतदर्षकटुकाकामलापांडुरोगे ९॥

स्वर्णी मोचाशाल्मली उन्नमात्रिफला अलाकुस्तुंबरी वंशलकुंवेणुस्वकु ध्यामरोहिषं शूगंशूगीफलं
अश्मनोबीजकः इत्येषक्वाथः सशर्करोवोल्लेनसहितः सद्यःसूताप्रसूतासस्त्रीषुहितः इतिदीप्यादिः ९। क्षमव
अथदार्व्यादिः दार्वीदारुहरिद्रा भूनिंबःकिरातातिक्तकः भल्लातकः तिलस्तिलफलं दर्पोवासा रसजं
रसोजनं अब्दोमुस्ता एषक्वाथोमधुनासहितः अस्रयोनोअसृग्दरेहितः इतिदार्व्यादिः॥७
निंबोनियमकः अष्टेत्यादि अष्टात्रिफल्या भूनिंबः अमृतागुडूची दर्पोवासा कटुका एषक्वाथः कामलापांडुरोगेहितः ९॥ इतित्रिफलादिः

मधुनासहितः

चंदनादि शीतंचंदनं उशीरंवीरणं बलावाट्यालकः अब्दोमुस्ता पर्पटः प्र० विषातिविषा धान्यंकुस्तुंबरी अंबुवालकं यासोडुरालभा अरलुटिंटुकः छिन्नागुडूची एषकाथः गर्भिणिषुहितः सरुगामास्रेसरुजिसास्रेसासेसामे अतिसारेज्वरेचहितः ५। अथव्याघ्र्यादिः वाघ्र्योटहतीद्वयं शुंठीविश्वं अमृतागुडूची स्थिरेशालिपर्णिएश्निपर्णीच क्षुरोगोक्षुरः किरातोभूनिंबः अब्दोमुस्ता एष

शीतोशीरबलाब्दपर्पटविषाधान्येबुयासारलुप्तिन्नागर्भिणिसूतिकासुसरुग्रामास्रेतिसारेज्वरे ५।
व्याघ्र्याशुंठ्यमृतास्थिरेक्षुरकिरातार्द्वकफाल्यज्वरेव्याघ्रीधात्र्यमृतार्द्रशुंठिसकणाक्षोद्ज्वरेश्वासमे ७॥
शृंगीव्याघ्रीपटुगणवराव्योषभार्गीससूलैर्हिध्माश्वासोर्ध्वचळकसनेपीनसेविश्वभार्ग्यौ ११।

क्काथःकफान्यज्वरे वातपित्तज्वरेहितः पुनर्व्याघ्र्यादि व्याघ्रीकंटकारी धात्रीआमलकी अमृतागुडूची अब्दोमुस्ता शुंठीविश्वं एषकाथः पिप्पलीमधुभ्यांसहितः आमेविषमज्वरेहितः ५॥ शृंगीकर्कटशृंगी व्याघ्रीकंटकारी पटुगणोलवणपंचकं वरात्रिफला व्योषत्रिकटुकं भार्गीफल्गी समूलंमूलं एभिश्चूर्णैः कृतैःसहितः भार्गीशृंगीकाथः हिध्माहिक्का श्वासःश्वसनं ऊर्ध्वचक्षुःऊर्ध्ववातः उदावर्तः कसनंकासः पीनसःप्रतिश्याय एषुहितः ११।

शुंठी ४४

२पुष्करमूलं

हिंगुरामठं स्वर्जिःस्वर्जिक्षारः त्रिकटुन्योषं यवभूःयवक्षारः पौष्करंपुष्करमूलं एभिश्चूर्णैःकृतैःसहितः यवैरंडशुंठीदशमूलानांक्काथः आमदोहितः आमःआमदोषः गुल्मोवातग्रंथिः आनाहोमूत्रस्तब्धोदरता अजीर्णेविश्वभ्यादि ज्वरस्तापः रुक्शूलं ११॥ व्याघ्रीकंटकारी विश्वंशुंठी अमृतागुडूची पुष्करंपुष्करमूलं एषकाथःकासादौहितः कासःकसनं श्वासःश्वसनं ज्वरस्तापः अक्षतअग्नि

हिंगुस्वर्जित्रिकटुयवभूपुष्करैरामगुल्मानाहाजीर्णज्वररुजियवैरंडशुंठीदशांघ्रिः ११॥ कासश्वासज्वरेक्षन्मरुदरुचिकफामेषुपार्श्वोत्रिपित्तेव्याघ्रीविश्वामृतापुष्करभृहत्कैसेषांत्र्यादिसार्तिप्रतिश्याय १५
पित्तासासृग्दरमृद्वंजमधुलतारोध्रनागररूषोदक्षाद्राक्षावरोजातमृतमधुयवासंमुखस्त्रोमुखरोगे १७॥

मांद्यं अरुचिरोचकः कफश्लेष्मा आमःआमदोषः पार्श्वार्तिपार्श्वशूलं पित्तमायुः इहपूर्वोक्तक्काथे आदि आद्यानांत्रयाणां व्याघ्रीविश्वामृतानांक्काथः पिप्पलीचूर्णसहितःपूर्वोक्तेवरोगेषुहितः सगुल्मप्रतिश्याये षुहितः १५ मृद्वीरोगाद्री रसांजनंरसांजनं मधुशोटं लतापियंगुः लोध्रंतिल्वकः एभिःसहितः आटरूषक्काथः रक्तपित्ते असृग्दरेहितः द्राक्षेत्यादि द्राक्षामृद्वीका द्रावरदारुहरिद्रा वरात्रिफला जातीमालती अमृतागुडूची मधुशोटं यासोडुरालभा एषकाथः मधुसहितोमुखरुजितः मुखरोगेहितः १७॥

शूल

वा गंडूषधारणे

वो॰क्काथ॰ ४५

भार्ंगीफंजी व्योषंत्रिकटुकं आज्यंघृतं गुडःप्रसिद्धः एषिःसहितस्तिलक्काथः रजोनाशेरक्तगुल्मे चहितः विश्वमित्यादि हिंगुरामठं औषधंशुंठी रुचकंरोवचैलं एषियुक्तः शुंठीक्काथः श्लेष्मवा तश्लाजीर्णेषुहितः १३। शुंठीविश्वं छिन्नागुडूची अब्दोमुस्ता विषाअतिविष एषक्काथः अ

ष्य

भार्ंगीव्योषाज्यगुडतिलजवाःपुंसनाशेस्त्रगुल्मेविश्वंहिंग्वौषधरुचक
वत् युक्तःश्लेष्मवातात्यजीर्णे शुंठीछिन्नाब्दविषमतिसत्यक्षुद्रामेग्रहण्यां १४
रास्नाछिन्नौषधरुबुरुरंचामसर्वांगवाते १४।

तिसाराग्निमांद्यादिषुहितः १४ रास्नाछिन्नेत्यादि राष्णारसना छिन्नागुडूची औषधंशुंठी रुबुरेरंडः रुरंदेवदारु एषक्काथः सामेसर्वांगेवातेहितः १४।

४५

शुंठीप॰किरातं॰

शोफे जरणंजीरकं वृकीपाठा निशाहरिद्रा व्याघ्रीकंटकारी पंचोषणंपंचकोलं अब्दोमुस्ता एषियुक्तः शुंठीकिरातयोःक्काथः शोफेश्वयथौहितः॥ श्वित्रेत्यादि॥ फल्गुकाकोडुंबरिका अश्वोबिभीतकः तयोर्वल्कलस्त्वक् तत्क्काथगुडेनवाकुचीचूर्णेनसहितः श्वित्रेहितः॥

शोफेशुंठीकिरातंजरणवृकिनिशाव्याघ्रिपंचोषणाब्देःश्वित्रेफल्गुत्वक्
उ ६ ल्कंसगुडमलयुंगुग्गुलुस्फत्रणाघ्या १४॥ मेहेधात्रीसपीतामधुंथसम र
धुनाम्रातिसारेज्वरास्रकृच्छ्रलेछिन्नासुराब्दियवरुबुरजकांजिकस्विन्नपथ्या १५।

अभयात्रिफलाक्काथः गुग्गुलुसहितःव्रणेहितः १४॥। धात्रीक्काथोहरिद्राचूर्णेनमधुसमेतो मेहेहितः अथमधुनेत्यादि छिन्नागुडूची क्षुरोगोक्षुरकः अब्दोमुस्ता श्रीविल्वं यवस्ती क्षणश्रृकः रुबुरेरंडः एषांरजश्चूर्णेनकांजिकेनस्विन्नापथ्यामधुनात्रीढा सज्वरसशूलेचामाति
सारेहितः १५॰

बो॰काय॰ ४६

पालिंदीत्रिहता सुवहानाकुली शिरीषःसुकतरुः रजनीहरिद्रा इभनागकेसरं एलात्वटिः अरुणामंजिष्ठा शीतंचंदनं निर्गुंडीसिंधुवारः शैलुश्लेष्मांतकः एषकाथः विषाहितः अमृते त्यादि अमृतागुडूची औषधंशुंठी दृकीपाठा तिक्तकंटुका अद्दोसुस्ता गोपीसारिवा इंद्रजःइं

पालिंदीसुवहाशिरीषरजनीभेलारुणाशीतनिर्गुंडीशैलुविषमृतौषध
दृकीतिक्ताद्वगोपीइंद्रं मूर्वातिक्तसुरंपयस्यविमलेहिध्मासुश्रृंगीसटी
वंदापुष्करकोलमज्जबृहतीयुग्यासपथ्याकणा १ध॰

द्वयवः मूर्वामधुरसा तिक्तःकिरातितिक्तकः सुरंदेवदारु एषकाथः अविमलेपयसिदुग्धस्तन्ये हितः हिध्मेत्यादि श्रृंगीकर्कटश्रृंगी सटीकचोरः वंदाकामदक्षा पुष्करंपुष्करमूलं कोलमज्जा बदरमज्जा बृहतीयुक्बृहतीद्वयं यासोडुरालभा पथ्याहरीतकी कणापिप्पली एषकाथः हिध्मा सुहिक्कासुहितः॥१ध॰॥ ४६

वयः

कफेनीतंपित्तंदहनमनिलेशूलमितियत्रिदोषीकोपस्यप्रवेहणमसाधारणमदः विसृज्यव्याधीनांमूल बलयुतिरुजानवशातःप्रयोज्यंभेषज्यस्वधिगतशास्त्रोकभिषजा १७ दोषद्व्यान्नलक्षयेवयःकालंद शालेवशासत्वंसात्म्यंप्रकृतिमसमुद्यःपरीक्ष्यप्रयुंक्ते योगंयोगेभिषग्नलसस्तस्यसिद्ध्यत्यमीएत स्मादेतल्लिखितपठिताधीनधीर्भिन्नैर्बोध्यं १८ देशानांवरदातटंचतेमिसार्थाभिधानंमहारुजनं देवपदंसद्मसमनैर्यण्यःसहस्रंद्विजाः तत्रामीषुधनेशकेशवबटुर्वैद्योवरिष्ठोक्रमाच्चक्रेशिष्टं सुतस्तयोःलनमितिश्रीवोपदेवःकविः १९ केलासाचलमौलिमंडलमणेर्नृत्योत्सवंयद्योगा यतिविद्योगनाःकलरणन्मंजीरतारस्वरैः चक्रेचंद्रकलांशुगोपितशतश्लोकीपदोल्लासिनींसत्रै लोक्यकविंद्रचंद्रतिलकःश्रीवोपदेवःकविः २० असत्कीर्तनकांतारंपर्वपर्वतपंगुत्वा वाचंशेरि कथालापंगंगयेवपुनीमहे २१ सन्त्याख्यातोशतश्लोकीरोगसंग्रहकारिणी गदसंख्यापिलिखि तामयाचैवयथाप्रति २२ इतिश्रीवोपदेवपंडितविरचितायांशतश्लोक्यांकाथाधिकारः साचश तश्लोकीसमाप्तीपरिप्राप्ता

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

॥इतिश्रीबोपदेवपंडितविरचितायांशतश्लोकी॥
॥विद्यन्नास्त्रप्रक्रियासमाप्तिमगात्॥७॥ ॥छ॥